

Janky Béla:

A MAGÁNNYUGDÍJ-PÉNZTÁRAK TAGSÁGA

A TÁRKI Társadalompolitikai Tanulmányok:

- fontos közpolitikai témákat tűz napirendre
- tényszerű, kiegyensúlyozott elemzéseket bocsát közre
- hidat kíván teremteni az akadémiai szféra, a döntéshozói kör, a kormányzati szektor és a versenyszféra között
- érdekes és hiánypótló szeretne lenni

A sorozat a TÁRKI kutatásaira támaszkodik, számai havi rendszerességgel jelennek meg.

A sorozatot szerkeszti: Tóth István György

A TÁRKI Társadalompolitikai Tanulmányok az Institute für die Wissenschaften vom Menschen (IWM) SOCO program támogatásával készül, mely programot az Osztrák Szövetségi Kormány Alapja a Közép- és Kelet-Európai Együttműködésért, valamint a Ford Alapítvány finanszírozza.

TÁRKI Társadalompolitikai Tanulmányok 18.

Budapest, 1999

ISSN 1418-0839

ISBN 963 7869 24 7

Felelős kiadó: Kolosi Tamás elnök-igazgató

Olvasószerkesztő: Nagy Ildikó

Tördelő: Pallagi Ilona

© TÁRKI, 1999

Janky Béla:

A MAGÁNNYUGDÍJ-PÉNZTÁRAK TAGSÁGA

Budapest, 1999. december

Janky Béla közgazdász, szociológus, jelenleg a Budapesti Közgazdasági Egyetem Szociológia és Szociálpolitika Tanszékének Ph.D. hallgatója. Kutatási területei: kollektív cselekvések elmélete, gazdasági szervezetek viselkedése, a jóléti rendszerrel kapcsolatos preferenciák magyarázata, a magyarországi cigányság szociális helyzete.

A szerző a tanulmánnyal kapcsolatos bármilyen megjegyzést, kiegészítést, kritikát szívesen fogad: b.janky.st@ppsw.rug.nl

Tartalomjegyzék

Bevezetés	5
1. Az 1998-as vizsgálatok főbb eredményei	7
2. Előfeltevések és a vizsgált változók – 1999.....	7
3. Az eredmények – keresztábrák elemzése	11
3.1. Az alapmegoszlások	11
3.2. A kor, az iskolázottság, a jövedelem és a nem hatása az átlépési döntésre	12
3.3. Megtakarítási magatartás és az attitűdök	17
3.4. Tájékozottság	20
3.5. Szervezési és egyéb tranzakciós költségek	21
4. Átlépési tervek. Munkahelyi segítség	24
4.1. Átlépési tervek.....	24
4.2. Pénztári befizetés munkahely általi kiegészítése.....	25
5. A regressziós elemzés eredményei.....	26
Összefoglalás	30
Bibliográfia.....	32
Abstract	40

Bevezetés

1999. augusztus 31-én lezárult a magánnyugdíj-pénztárakba történő átlépés lehetősége. A kötelezően fizetendő járulékok visszairányítása a tisztán felosztó-kirovó rendszerbe még bő egy évig lehetséges. Azonban az önkéntes átlépők számában és összetételében már nagy változás nem várható. A pályájukat kezdő fiatalok már kötelező jelleggel választanak magánpénztárt maguknak.

Ma már ismert (vagy ha nem, jó közelítéssel becsülhető) azoknak a száma, akik a határidő lejártáig az átlépés mellett döntöttek. Azt is tudjuk, hogy az új rendszert választók száma némileg meghaladta az előzetes várakozásokat annak dacára, hogy időközben a magánpénztárakba (is) fizetők számára kedvezőtlenül változott a befizetéssel kapcsolatos jogszabályi környezet.

Az alábbi tanulmány célja, hogy összegezze a TÁRKI e témában végzett legutóbbi kutatásainak eredményeit. Vizsgálataink során fő célunk nem az átlépők számának meghatározása és előrebecslése volt. A létszámról vonatkozóan léteznek összesítések, az előrebecslések jelentősége pedig lecsökkent az augusztusi határidő lejárta után. Leginkább arra voltunk kíváncsiak, hogy kik döntöttek végül az átlépés mellett, és kik maradtak a régi rendszerben. A választási lehetőség előtt álló járulékfizetők magatartásának háttere is érdekelt bennünket. Azt is elemeztük tehát, hogy milyen tényezők határozhatták meg az átlépéssel kapcsolatos döntést.

A TÁRKI több, különböző időpontban végzett, eltérő típusú vizsgálatában foglalkozott a magánnyugdíj-pénztárak tagságával. Ebben a tanulmányban elsősorban az 1998 óta évente ismétlődő Háztartás Monitor felvétel 1999-es adataira támaszkodunk. A Monitor-vizsgálatok azért előnyösek számunkra, mert egyrészt viszonylag nagy mintán készülnek (1999-ben összesen 3688 fő, szemben az országos reprezentatív felvételek esetében szokásos 1500 fővel), másrészt a kérdezettek jövedelmi- és foglalkozási viszonyait igen részletesen tárgyalják. Emellett korábbi adatfelvételek felhasználásával mód nyílik korábbi időszakokkal való összehasonlításra is. Ugyanakkor azonban hangsúlyozni kell, hogy a szóban forgó Háztartás Monitor felvétel 1999. április-májusában készült. Így a legutolsó hónapokban átlépett járulékfizetőkről legfeljebb sejtéseket fogalmazhatunk meg.

Ahogy említettük, végső célunk az átlépési döntést meghatározó tényezők feltárása, amennyire ez ilyen típusú adatfelvételek esetén egyáltalán lehetséges. A vizsgálat során természetesen bemutatásra kerül az, hogy voltaképpen mely társadalmi csoportok, milyen arányokban képviseltetik magukat a magánnyugdíj-pénztárak tagjai között.

Az átlépési döntést a háttérből vagy akár közvetlenül meghatározó tényezők négy csoportját különítettük el előzetes feltevéseink alapján. (a) Egyrészt a választást hipotéziseink szerint befolyásolta az, hogy a döntési helyzetben lévő egyén milyen élet- és karrier kilátásokkal rendelkezik, azaz milyen, objektíve értékelhető érdekeltisége van az átlépésben. (b) Másrészt az, hogyan értékeli jövőjét, mennyire tekint előre, és milyen optimistán ítéli meg lehetőségeit. (c) Emellett hatással van az átlépési esélyre annak is, hogyan tudja az egyén becsatornázni azokat az információkat, melyek alapján a döntését meg tudja hozni. (d) Végül a pénztártaggá válásban hipotézisünk szerint szerepe volt annak, hogy az adott járulékfizető munkahelyén mennyire ösztönözték az átlépést, akár direkt ajánlatok formájában, akár indirekt

módon, mondjuk az információhoz jutás megkönnyítésével a munkahelyen jelenlévő szervezők segítségével.

A felosztás némileg önkényes, és tisztán elméleti szempontból nem feltétlenül a legtermékenyebb módja a tényezők csoportosításának. Azonban a pénztárak működésének feltételeivel foglalkozó, azt ellenőrző, illetve befolyásoló döntéshozók számára ez a csoportosítás tűnik a leginkább célravezetőnek. A további munkát segítő, lényeges tanulságokkal szolgálhat például annak megállapítása, hogy milyen szerepe volt a munkahely politikájának vagy egyéb adottságainak az egyén döntésében, illetve az átlépés mennyiben tekinthető egyéni választásnak.

Látni fogjuk majd az eredmények bemutatásánál nehézségekbe fogunk ütközni. Az általunk vizsgált változók egy része – köztük néhány igen fontos tényező –, ugyanis nem rendelhető egyértelműen egyik vagy másik meghatározó faktorhoz.

Az elméleti alapon elkülönített négy tényező tehát a következő:

- a) Az átlépésben való, a karrierpályától függő anyagi érdekeltség.
- b) A jövőre való felkészülés, a takarékoskodás, a biztonság és a pénzügyi intézményrendszer iránti személyes attitűd.
- c) Általános tájékozottság.
- d) A munkahely alkalmassága pénztártagok toborzására, és az alkalmazó hajlandósága plusz szolgáltatások nyújtására.

A fenti tényezőket sokféle változón keresztül próbáltuk mérni. Nem minden faktor pontos körülhatárolására van lehetőségünk, és több olyan változó van, mely nem egy-egy tényezőcsoporthoz tartozhat csupán. Mindezen korlátok ellenére reményeink szerint érdemi válaszokkal szolgálhatunk tanulmányunkban.

Az elemzésben mindenekelőtt a kérdés időpontjában pénztártag válaszolók és a régi rendszerben lévő, nem nyugdíjas népesség összehasonlítását végezzük el. Azonban emellett bemutatjuk azt is, hogy kik azok, akik a lekérdezés időpontjában még nem voltak tagok, ám az átlépést tervezték, illetve a magánnyugdíj-pénztárak tagjai közül kiknek a befizetéseit toldja meg munkahelye is. Az előbbi változó hangsúlyozottabban fókuszál az egyéni hozzáállásra, míg az utóbbi egyértelműen a munkahely aktív szerepéről nyújt információt.

Tanulmányunkban a több helyen említett mérési nehézségek miatt nem tudunk tisztán a tényezők előzetes felbontása szerint haladni. A munkát a TÁRKI-ban korábban végzett elemzések eredményeinek összefoglalásával kezdjük. Az alapmegozslások rövid áttekintése után először kontingencia táblák elemzésével mutatjuk be a pénztártaggá válás kapcsolatát, az érdekeltséget, a hozzáállást, a tájékozottságot és a munkahely jellemzőit mutató változókkal. A következő rövid fejezetben a nem tagok terveiről, majd a munkahelyek járulék kiegészítési magatartásáról ejtünk néhány szót. Legvégül kísérletet teszünk arra, hogy az egyes változók átlépésre gyakorolt önálló hatását regressziós modell segítségével elemezzük.

1. Az 1998-as vizsgálatok főbb eredményei

A pénztártagok az 1998-as adatok szerint fiatalabbak voltak, mint a nem nyugdíjas felnőtt népesség átlaga. A tagok átlagos életkora 33 év volt, míg a nem tagoké 36. Az átlépés mellett döntők a magasabb egy főre eső háztartási jövedelemmel rendelkezők közül kerültek ki az átlépés első időszakában. A tagok vagyoni helyzete ellenben nem volt jobb, mint a régi rendszerben maradóké. A magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők az átlagosnál nagyobb arányban léptek át valamely magánpénztárba.

Azok, akik valamilyen módon foglalkoztak nyugdíjas korukra történő felkészüléssel, szintén nagyobb eséllyel lettek pénztártagok az új rendszer első időszakában. Azt is megmutatta az 1998-as vizsgálat, hogy a pénztártagok, befektetésekről gondolkodva, a többieknél sokkal gyakrabban említenek tőkepiaci megoldásokat. Az adatfelvétel tanúsága szerint a vidéki városokban volt a legnagyobb pénztártagok aránya abban az időben. Nem csak a falvakban, de Budapesten is alacsonyabb volt az átlépettek aránya. A pénztári tagok nagyobb eséllyel kerültek ki az életük alakulásával elégedettebb, jobb közérzetű emberek köréből. Az is megfigyelhető volt, hogy a magabiztosabbnak tűnő emberek nagyobb arányban választották az új rendszert.

Fontos eredménye az 1998-ban végzett kutatásoknak annak felismerése, hogy a taggá vált emberek többsége (56%-a) a munkahelyén kapta meg a belépési nyilatkozatot. Az átlépés ezen túlmenően is a dolgozókra koncentrálódik. A tagok 95 százaléka volt aktív kereső.

A vállalkozók kisebb arányban léptek át az új rendszer első időszakában, mint az alkalmazottak. Az alkalmazottak között többnyire a vezetők, illetve általában a szellemi munkát végzők választották az új rendszert. A „kékgallérosok” között is elsősorban a képzettebbek közül kerültek ki a magánpénztári tagok. A szakmunkások nagyobb arányban léptek át, mint a betanított- és segédmunkások.

Az 1999-ben végzett vizsgálat eredményei számos esetben egybecsengenek az itt összefoglalt tényekkel, azonban néhány területen változások következtek be. Ezekre később, a felmérés áttekintésekor hívjuk fel a figyelmet.

2. Előfeltevések és a vizsgált változók – 1999

Az alábbiakban kicsit részletesebben fejtjük ki a modellépítésünk mögött meghúzódó elméleti megfontolásokat. A magánpénztárakba történő átlépésről, illetve át nem lépésről hozott döntés meghatározó tényezőit négy csoportba soroltuk: egyéni érdekelttség, egyéni hozzáállás, az általános tájékozottság, valamint az átlépéssel kapcsolatos tranzakciós költségek.

Az új rendszerbe való átlépés nem éri meg mindenkinek, és nem egyformán éri meg azoknak, akiknek várhatóan több hasznot hoz, mint költséget. Különböző munkahelyi életpályák eltérő kifizetést indukálnak a két rendszerben. Azt feltételezzük, hogy az emberek jelentős része komolyan számításba vette a két rendszerben várható kifizetéseinek különbségét, mielőtt átlépésről vagy éppen maradásról döntött volna. Nem állítjuk azt, hogy a várható hasznok figyelembe vétele mindig vagy akár a tipikus esetben pontos kalkuláció révén történt. Azt mondjuk, hogy valamilyen módon felhasználták azokat az információkat, melyek az életpályájukat érintő, a várható

hasznokat meghatározó sajátosságaikról rendelkezésre álltak. A két rendszerbeli kifizetések közötti különbségeket meghatározó tényezők közé soroljuk többek között az átlépésről döntő egyén életkorát, fizetési szintjét, jövedelmének várható emelkedését, valamint még előtte lévő karrierpályájának (életkoron kívüli tényezőktől is függő) hosszát.

A két döntési alternatíva (az átlépés, illetve a maradás) hasznai nem biztos kifizetések alapján kalkulálhatóak. Számos bizonytalanság rejlik egyrészt az egyén életpályájában, másrészt a magánpénztárak gazdálkodásában, valamint a társadalombiztosítás kifizetéseit (és ahogy láthatjuk, a magánbefizetések lehetőségeit) meghatározó szabályozásban. Az emberek között nagy különbségeket találhatunk a tekintetben, hogy mennyire érzékenyek a bizonytalanságra. Emellett a múltban szerzett tapasztalatok, ezek alapján képzett vélekedések nagyban befolyásolják, hogy milyen elképzeléseket alakítanak ki a döntéshozók az egyes alternatívák esetén bekövetkező kedvező és kedvezőtlen jelenségekről. Úgy véljük, hogy az átlépésről döntők viszonya kockázathoz, saját jövőjükkel kapcsolatos optimizmusuk (vagy pesszimizmusuk) mértéke, valamint különféle intézményekbe vetett bizalmuk nagyban befolyásolja azt, hogy az érdekeltségüket meghatározó tényezőkről rendelkezésre álló információkat hogyan értékelik. Mindemellett az emberek nem egyformán ítélik meg a jövő fontosságát, és különböző mértékben képesek távlatokban gondolkodni, illetve távlatokban érvényesülő érdekeknek megfelelően cselekedni. A nyugdíjjal kapcsolatos döntések sokszor csak több évtized távlatában éreztetik hatásukat. Éppen ezért az a véleményünk, hogy a kockázattal szembeni attitűd, az optimizmus és az intézményekbe vetett bizalom mellett a távlati gondolkodás is szerepet játszik a magánpénztárakkal kapcsolatos egyéni döntésben.

A magánpénztárakba történő átlépés művelete egyszerű, de távolról sem költségmentes tevékenység. A magánpénztárak jövőbeni teljesítménye várhatóan különbözni fog. Épp ezért szükségessé válhat az egyes pénztárak előzetes értékelése, róluk objektív információk és vélemények gyűjtése. Ezek nem mindenki számára egyformán elérhetőek. A szerződéskötés procedúrája is különböző mértékű fáradozással járhat együtt. Vannak olyan munkahelyek, ahol valamelyik munkatárs foglalkozik szervezéssel vagy könnyen elérhető néhány pénztár szervezője. Van, ahol maga a munkáltató szorgalmazza az átlépést. Maga nyújt információkat, és az adminisztrációt is leegyszerűsíti. Máshol ilyen lehetőség nincs. Az érdeklődőnek sorra kell járnia a pénztárakat megfelelő információkért, a szerződési feltételekért, esetleg majd a kiválasztott pénztár képviselője jön házhoz. Előfeltevésünk szerint tehát a döntésben szerepet játszik az, hogy milyen mértékű fáradozásba telik az egyes pénztárakról elérhető információk beszerzése, és a szerződés megkötése.

Azt is látni kell, hogy az emberek egy része teljes mértékben tájékozatlan, mielőtt informálódni indul, míg mások tisztában vannak legalább azzal, milyen tényezőkre kell figyelniük, amikor az átlépésről döntenek, illetve amikor pénztárat választanak. Az előzetes tájékozottság mértéke így befolyásolja az információ keresés költségeit. Ezen keresztül az előzetes informáltság hatással van a döntésre is, hiszen kevésbé tájékozott embereknek nagyobb elszánás kell, hogy a döntéshez szükséges ismeretekhez hozzájussanak. Azt gondoljuk, hogy nem csupán a nyugdíjrendszerrel kapcsolatos konkrét információk előzetes megléte befolyásolja a tranzakciós költségeket. A világról való általános tájékozottság, az információszerzésben szerzett gyakorlat fokozza a nyugdíjrendszerekről történő tájékozódás hatékonyságát is. Tehát szerintünk nem csupán a konkrét ismeretek, de maga az általános tájékozottság is

csökkenti az informálódás költségeit, és növeli az érdekeknek megfelelő döntés esélyeit.

A legtöbb tényező esetén evidens, azonban így sem árt tisztázni azt, hogy az egyes meghatározó faktorok milyen irányban befolyásolják a döntést. Az érdekeltség esetében nyilvánvaló, hogy a nagyobb hasznot hozó alternatíva választását valószínűsítjük.

A hozzáállás tekintetében ellenben többféle lehetőséget tudunk elképzelni. A bizonytalansággal szembeni viszony tekintetében egyfajta státus quo hatás érvényesülését tesszük fel. Eszerint a két lehetőség azonos várható haszna mellett a járulékfizetők inkább a jelenlegi rendszerben maradnak, méghozzá annál nagyobb valószínűséggel, minél kockázatkerülőbbek. A saját sorsukról, illetve a különböző intézményekről való vélekedések hatása többirányú lehet. Ezek az érdekeltség kalkulálásánál felhasznált költség és haszontényezők értékeit befolyásolják. A pénzügyi intézményekben vagy saját munkahelyi sikereikben kevésbé bízó a jelenlegi rendszerben hajlamosabbak maradni. Az állami intézményeket bizalmatlanul szemlélők viszont könnyebben irányítják át járulékuk egy részét a társadalombiztosítás alapjából valamelyik magánpénztárba. A jövő fontosságának megítélése vélekedésünk szerint megint csak egyirányú hatást fejt ki. A csekélyebb mértékű jövőorientáltság csökkenti az ösztönzést arra, hogy az átlépési döntéssel kapcsolatban bármilyen lépést megtegyen az illető.

A környezet által meghatározott információszerzési és egyéb szerződéskötési költségek szintén egyirányú hatást mutatnak. Minél nehezebb a döntést megalapozni és az esetleges átlépést végrehajtani, annál nagyobb az esélye, hogy a régi rendszerben marad a járulékfizető. Az előzetes konkrét és általános tájékozottság hatása nem ilyen egyértelmű. Azt gondoljuk, hogy a nagyobb tájékozottság egyrészt növeli az érdekeltség meghatározó szerepét, másrészt csökkenti a szervezési költségek hatását.

A kérdőíves felmérések során természetesen nem közvetlenül, és nem ilyen általánosságban mérjük a fent tárgyalt befolyásoló tényezőket. A válaszolók számos tulajdonságát mérjük fel, és sok kérdésben megismerjük a véleményüket. Ezek alapján következtetünk az érdekeltségre, a hozzáállásra, a tájékozottságra és az egyéb szervezési költségekre. Az alábbiakban az elemzésben közvetlenül vizsgált változók és a döntést befolyásoló tényezőcsoportok feltételezett kapcsolatát tárgyaljuk. A kapcsolatok jellegére és feltételezett működési mechanizmusára az eredmények ismertetésekor térünk ki.

A járulékfizető életkora szoros kapcsolatban van az átlépésben való érdekeltségével. Emellett feltételezhetjük, hogy a fiatalabb generációk tapasztalataik alapján más viszonyt alakítottak ki a különböző intézményekkel és a kockázattal kapcsolatban, mint az idősebb korosztályok.

Az iskolázottság, a különböző képzettséghez kötődő foglalkozások életpálya-jövedelmének időbeni alakulásán keresztül szintén befolyásolja az érdekeltséget. Emellett az iskolázottság mértéke valószínűsíthetően összefügg a tájékozódás, az információfeldolgozás készségének szintjével is. A dolgozók foglalkozásának, illetve pozíciójának jellege az iskolázottsághoz hasonlóan a jövedelem változási sajátosságain keresztül van kapcsolatban az átlépésben való érdekeltséggel. A jövedelem nagysága nem közvetlenül, hanem az életpálya-jövedelem profil meredekségével való kapcsolatán keresztül van összefüggésben az érdekeltséggel.

A járulékfizető neme (a jövedelem és egyéb, közvetlenül vizsgált tényezőkön kívül) összefüggésben van a munkaerőpiacon eltöltött idővel, így az egyes rendszerek által kínált előnyökkel és hátrányokkal. Emellett nem zárhatjuk ki, hogy léteznek nemek közötti különbségek a kockázathoz való viszonyban, az optimizmusban, valamint különböző intézmények megítélésében. Az egészségi állapot a karrierpálya várható hosszát és a jövőben várható jövedelmet befolyásolhatja.

A Monitor vizsgálat kérdőívéből információkhoz juthatunk a válaszolók újságolvasási, illetve rádióhallgatási szokásairól. Ezek alapján valószínűségi állításokat fogalmazhatunk meg az egyének általános tájékozottságának mértékéről.

A kérdezőbiztosok arról is faggatták a felkeresett egyéneket, hogy milyen módon készülnek nyugdíjas korukra, illetve készülnek-e egyáltalán az öregségre. A válaszokból sejtéseket fogalmazhatunk meg az egyének jövőorientáltságára vonatkozóan. Emellett nem kizárt, hogy a felkészülésre tett eddigi erőfeszítések olyan információhoz juttatták a járulékfizető állampolgárt (pl. befektetési intézményekről vagy saját várható nyugdíjáról), melyeket fel tud használni a magánpénztárakkal kapcsolatos döntésében is. Ha valaki ráadásul már tagja valamely kiegészítő nyugdíjpénztárnak, az nem csak hozzáállását mutatja, és nem csupán előzetes információkkal láthatja el a nyugdíjrendszerrel kapcsolatban, de adott esetben lényegesen megkönnyítheti az esetleges átlépéssel kapcsolatos procedúrát is.

Amennyiben a járulékfizető egy cég alkalmazottja, megnő az esélye, hogy munkahelyén jelen vannak a szerződéskötést megkönnyítő feltételek. Különösen jók erre az esélyek, ha nagyobb vállalatnál dolgozik az illető, mert itt nagyobb eséllyel jelennek meg a tagokat toborzó pénztárak ügynökei, nagyobb eséllyel lehet már taggá vált munkatársat találni információszerzés céljából. Továbbá a döntés előtt álló egyén lakóhelyének mérete is befolyással lehet arra, milyen hatékonysággal tudja beszerezni a döntéséhez szükséges információkat. Az egyes szolgáltatókról nyerhető információk függenek attól, hány szolgáltatóról tud információt szerezni, és hányféle forrásból tud egy-egy pénztárról érdeklődni.

A munkaadók egy része kiegészíti alkalmazottainak magánpénztári befizetéseit. Ez közvetlenül befolyásolhatja az átlépésben való érdekeltséget, de ugyanakkor egy munkahely ilyen hozzáállása azt is valószínűsíti, hogy az adott helyen kisebbek lesznek a belépés procedurális és információszerzési költségei. Nem beszélve arról, hogy egy ilyen munkahelyen már eleve többet hallhattak a dolgozók az átlépés hasznait meghatározó tényezőkről.

Szeretnénk felhívni a figyelmet arra, hogy az egyes változók és a négy fő tényezőcsoport (érdekeltség, hozzáállás, tájékozottság, szervezési költségek) kapcsolata néhol logikai, néhol oksági jellegű, és az okság iránya is többféle lehet. A kapcsolatok jellegének illetően tárgyalása meghaladja jelen tanulmány kereteit, és véleményünk szerint nem visz lényegesen közelebb az általunk megválaszolni kívánt kérdésekhez. Az empirikus elemzések során eltekintünk a változók és faktorok bonyolult kapcsolatrendszerének vizsgálatától. Egyszerűen az egyes változóknak az átlépési döntéssel való kapcsolatát elemezzük kontingencia táblák majd logit regressziós modellek segítségével.

Az 1. táblázatban összefoglaltuk, hogy feltevéseink szerint az általunk vizsgált változók mely tényezőcsoporttal állnak összefüggésben.

1. táblázat
Az egyes változók és az átlépési döntést meghatározó faktorok általunk feltételezett kapcsolatai

	Érdekeltség	Hozzáállás	Előzetes tájékozottság	Szervezési költségek
Életkor	X	X		
Jövedelem	X			
Iskolázottság	X		X	
Egészségi állapot	X			
Foglalkozás jellege	X			
Nem	X	X		
Takarékoskodás		X		
Új iránti bizalom		X		
Optimizmus		X		
Nyugdíjra készülés		X	X	
Kiegészítő pénztártagság		X	X	X
Pü-i intézmények iránti biz.		X	X	
Hírek követése			X	
Alkalmazotti státus				X
Munkahely mérete				X
Munkahely tulajdonosa				X
Lakóhely mérete				X
Mh. nyújtotta biztosítások			X	X
Mh. tagdíj hozzájárulása	X		X	X

3. Az eredmények – keresztábrák elemzése

3.1. Az alapmegoszlások¹

A Háztartás Monitor felvétel 1999. április-májusi adatfelvételének tanúbizonysága szerint a 18 éves és idősebb, nem nyugdíjas népesség 28 százaléka volt tagja valamelyik kötelező magánnyugdíj-pénztárnak. A nem nyugdíjas és nem pénztártag felnőttek 12 százaléka állította a megkérdezés során, hogy határozottan szándékában áll az új rendszerbe való átlépés. További 6% nyilatkozott úgy, hogy fontolgatja ezt. A biztosan átlépni szándékozók száma a már pénztártagok több mint 40 százalékát teszi ki mintánkban. Tekintve, hogy az átlépés határideje a kérdést követő fél éven belül lejárt, a Háztartás Monitor felvétel nagymértékű átlépési hullámot prognosztizált a nyári hónapokra. Az időközben elérhetővé vált országos adatok megerősítik az adatfelvétel alapján levont következtetéseket.

Az új rendszerbe kerültek között csekély azok száma, akik a visszalépést fontolgatták a kérdés idején. Arányuk a tagok 3 százalékát sem éri el.

A minta ebből a szempontból igen bizonytalan adatai alapján úgy becsülhetjük, hogy a magánpénztárakba befizetők körülbelül egyharmadának hozzájárulását egészítette ki munkahelye. A munkáltatói kiegészítés elsősorban a magasabb jövedelmű alkalmazottak esetében jellemző. Akár alsó- vagy középszintű vezető pénztártagok köré-

¹ A 3. fejezetben nem elemzett keresztábrák a tanulmány Mellékletében megtalálhatóak (a szerk.).

ben gyakrabban találkozhatunk munkáltatói kiegészítéssel, mint a fizikai, szellemi (akár diplomás) beosztottak között. A vezetői pozíciót betöltő pénztárhoz több mint felének járulékát toldja meg alkalmazója. Az iparban dolgozók (nem számítva ide az építőipar alkalmazottait) nagyobb valószínűséggel számíthatnak munkáltatójuk kiegészítésére, mint a szolgáltatásban foglalkoztatottak. Az utóbbi csoportból csak a pénzügyi szektorban lehet jelentős a munkáltatói kiegészítés előnyeit élvező alkalmazottak száma (bár az alacsony minta elemszám miatt komoly következtetés levonására nincs lehetőségünk). A mezőgazdaságban dolgozók alacsony aránya nem teszi lehetővé, hogy erről a szektorról határozott állításokat tegyünk. A minta alapján arra következtethetünk, hogy az átlagnál legalábbis nem alacsonyabb az agrárszférában dolgozók között a munkáltatói kiegészítésben részesülők aránya. Az előbbi következtetésekkel kapcsolatban ismételtén szeretnénk hangsúlyozni, hogy bizonytalan adatokon alapulnak: részint viszonylag kis mintára alapozódnak, részint sok „nem tudom” választ tartalmaznak.

3.2. A kor, az iskolázottság, a jövedelem és a nem hatása az átlépési döntésre

Az 1. táblázatban világosan látható, hogy feltevéseink szerint egy-egy általunk vizsgált változó több tényezőcsoporttal lehet összefüggésben. A tárgyalás menetének áttekinthetősége érdekében azonban minden változó esetében azt a faktort választottuk ki, mellyel való kapcsolatáról a leginkább meg vagyunk győződve, vagy amellyel a legerősebb összefüggést feltételezzük. Így tényezőcsoportonként tudjuk áttekinteni az eredményeket.

Elsőként azt próbáljuk elemezni, hogy a közvetlen anyagi érdekeltég milyen kapcsolatban van az átlépési döntéssel. Természetesen nincs módunk arra, hogy az egyes megkérdezettek esetében jelentkező várható hasznokat és költségeket felmérjük. Ezeket néhány háttérváltozó segítségével csak közvetett és megközelítő jelleggel tudjuk számbavenni.

Az átlépés lehetséges hasznait meghatározó tényezők között van a járulékfizető kereseti görbéjének időbeni alakulása és a várhatóan munkában töltendő évek száma. Általában elmondható, hogy várhatóan minél meredekebben nő valakinek a fizetése, annál inkább ösztönzi ez az új rendszerbe történő átlépésre. Ugyanígy, minél hosszabb ideig tud valaki felhalmozni a pénztári számláján, annál jobban megéri pénztárraggá válnia. A magasabb jövedelem jelzője lehet a perspektivikusabb életpálya-jövedelem profilnak.

A fentiek alapján azt várjuk, hogy a fiatalok magasabb arányban léptek át, mint az idősebbek. Azt is feltételezzük, hogy az életpálya során meredekebb keresetnövekedési esélyeket kínáló felsőfokú végzettséget követelő munkákat végzők közül többen léptek át. A magasabb jövedelműek körében szintén nagyobb átlépési arányra számítunk. Első megközelítésben ugyanakkor arra következtetünk, hogy a rövidebb munkahelyi pályafutással rendelkező nők körében *ceteris paribus* kisebb az ösztönzés a váltásra.

2. táblázat
Magánnyugdíj-pénztári tagok és nem tagok aránya az egyes korosztályok nem nyugdíjas népességének százalékában

Korosztály	Nem tag	Tag	Esetszám
18–29	70,7	29,3	729
30–39	60,1	39,9	602
40–49	75,8	24,2	567
50–59	88,2	11,8	313
60–X	86,0	14,0	11
Összesen	71,7	28,3	2222

Megjegyzés: A két változó közötti kapcsolat minden szokásosan mért szinten szignifikáns. A Chi-négyzet statisztika értéke 87,85.

A korcsoportos adatok vizsgálatából kiderül, hogy a 40 évesnél fiatalabbak között – várakozásainknak megfelelően –, nagyobb arányban vannak pénztártagok, mint a 40–59 éves (nem nyugdíjas) népességben. Az elemzett 18–39 évesek 34 százaléka lépett át a kérdésés időpontjáig valamely magánnyugdíj-pénztárba, míg a 40–59 évesek 20 százaléka tette meg ugyanezt. Ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy a legfiatalabbak, a 30 éven aluliak kisebb arányban döntöttek eleddig a váltás mellett, mint a harmincasok. Az utóbbiak 40 százalékos átlépési arányával szemben csupán 29 százaléku tagja az új rendszernek. Ez első látásra ellentmond előfeltevéseinknek, így részletesebb vizsgálatot igényel, melyre nemsokára visszatérünk. Az érdekltség hiánya a 40 éven felüliek között már jobban érzékelhető. Az 50 feletti (nem nyugdíjas) válaszolók között már csak feleakkora arányban találunk pénztártagokat, mint a 40–49 évesek körében.

Mintabeli adataink, főleg az időseket tekintve, eltérnek a Pénztárfelügyelet által regisztrált arányszámoktól. A felügyelet tájékoztatóival összevethető adatsoraink azt mutatják, hogy a 20 éves és idősebb, gazdaságilag aktív válaszadók 32,1 százaléka volt tagja valamely magánpénztárnak 1999 márciusában. Országosan az adott népesség-csoport 35,4 százaléka volt pénztártag március végén. A mintában fiatalok között alul-, az idősek körében túlréprezentáltak a pénztártagok. Ez a különbség kis valószínűséggel írható annak számlájára, hogy a TÁRKI felmérése nem az egész lakosság, hanem csak párezer ember megkérdezésén alapult. Az összességében nem jelentős mértékű eltérés mögött elsősorban téves válaszok húzódnak meg. Szeretnénk ugyanakkor hangsúlyozni, hogy a taggá válást meghatározó tényezőkre koncentrált vizsgálatunk következtetéseit nem módosítják a mintabeli adatok fentihez hasonló, kisebb pontatlanságai.

3. táblázat
Magánnyugdíj-pénztári tagok és nem tagok aránya a főállásban a kérdésés időpontjában dolgozó, illetve nem dolgozó nem nyugdíjas népességének százalékában

Főállásban...	Nem tag	Tag	Esetszám
Nem dolgozik	91,2	8,8	724
Dolgozik	62,3	37,7	1498
Összesen	71,7	28,3	2222

Megjegyzés: A két változó közötti kapcsolat minden szokásosan mért szinten szignifikáns. A Chi-négyzet statisztika értéke 201,29.

A korosztályos adatok értékelését főleg a fiatalabb korosztályok esetében zavarhatja az a tény, hogy az átlépések elsősorban az aktív dolgozók körében zajlanak. Ha összevetjük a főállással rendelkező dolgozók és a főállású vállalkozók körében tapasztalható átlépési arányokat a többi, nem nyugdíjas állampolgárra jellemző átlépési hajlandósággal nagy különbséget fogunk találni. Az imént körülhatárolt dolgozói csoport 37,7 százaléka tagja valamely magánnyugdíj-pénztárnak, míg a nem nyugdíjas népesség éppen nem dolgozó csoportjaiban 8,8 százalék a pénztártagok aránya. Amennyiben a korosztályi elemzést leszűkítjük a főállásban dolgozó alkalmazottak és vállalkozók vizsgálatára, az előbb bemutatottól némileg eltérő eredményekre juthatunk. A 40 évesnél fiatalabb dolgozók valamivel több mint fele lépett át a kérdéses időpontjáig valamilyen pénztárba, míg a náluk idősebb alkalmazottak és vállalkozók alig negyede tette meg ugyanezt. Ha csak a dolgozókat vesszük figyelembe, nem magasabb a harmincasok körében az átlépések aránya, mint a 18–29 évesek között. Sőt az általunk megkeresett mintában a huszonévesek körében kicsivel több átlépőt regisztrálhattunk, mint a harmincas éveikben járók között. Ezek szerint annak, hogy a teljes nem nyugdíjas népességet alapul véve kisebb a legfiatalabbak között a belépési arány, mint a harminc és negyven év közöttieknél, valószínűleg az az oka, hogy a huszonévesek körében többen tanulnak, vannak egyesek, és a munkanélküliek is nagyobb arányban fordulnak elő közöttük. A vizsgált népesség leszűkítése az éppen dolgozóakra később is hasznos lesz eredményeink jobb értékelése szempontjából.

4. táblázat

Magánnyugdíj-pénztári tagok és nem tagok aránya a munkával rendelkező, különböző korú, nem nyugdíjas népesség százalékában

Korosztályok	Nem tag (%)	Tag (%)	Esetszám
18–29	45,4	54,6	330
30–39	51,1	48,9	451
40–49	71,7	28,3	455
50–59	86,4	13,6	256
60–X	73,4	26,6	6
Összesen	62,3	37,7	1498

Megjegyzés: A két változó közötti kapcsolat minden szokásosan mért szinten szignifikáns. A Chi-négyzet statisztika értéke 144,78.

A magánnyugdíj-pénztárak tagjainak éves nettó személyi jövedelme átlagosan 561 ezer forint (az összeg az összes becsült jövedelmet tartalmazza, nem csupán a járulékköteles részt). A nem tag, de nem nyugdíjas felnőtt állampolgárok átlagos éves személyes jövedelme a felmérés becslése szerint 388 ezer forint. Az összes felnőtt körében a jövedelem szerinti legfelső ötödbe tartozók közül a nem nyugdíjasok 39 százaléka lépett át az új rendszerbe tavaszig. A legelső ötödben 8 százalék ez az arány. A különbségek elég jelentősek, ám itt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a pénztártagság lehetősége által leginkább érintett aktív keresők jövedelme magasabb az átlagosnál. Amennyiben csak a dolgozókat, illetve a körükben érvényesülő jövedelmi megoszlást vesszük figyelembe, az imént vázolt különbségek lényegében eltűnnek. A főállású keresők különböző jövedelmi csoportjaiban egyaránt 35–40 százalék között mozog az átlépettek aránya. Fel kell azonban hívni a figyelmet arra, hogy miközben egy zavaró tényező (az aktivitás) hatását kiszűrtük, fokoztuk egy másik sajátosság torzító befolyását. Az átlépésben kevésbé érdekelt idősebbek ugyanis átlagban többet keresnek, mint a fiatalok. Ez az életkor-hatás tehát eltüntethette a jövedelem valós befolyását. A tanulmány utolsó részében éppen az

ilyen problémák miatt kíséreljük meg regressziós modellek segítségével is megvizsgálni az egyes változók és az átlépési döntés kapcsolatát.

5. táblázat

Magánnyugdíj-pénztári tagok és nem tagok aránya a különböző iskolai végzettségű, nem nyugdíjas népesség százalékában

Iskolai végzettség	Nem tag	Tag	Esetszám
Kevesebb, mint érettségi	75,5	24,5	1203
Érettségi	68,8	31,2	717
Felsőfokú	63,1	36,9	301
Összesen	71,7	28,3	2221

Megjegyzés: A két változó közötti kapcsolat minden szokásosan mért szinten szignifikáns. A Chi-négyzet statisztika értéke 22,63.

A magasabb iskolai végzettséggel rendelkező emberek nagyobb arányban lettek tagjai magánnyugdíj-pénztáraknak, azonban az egyes végzettségi szintek közötti különbség nem drámai mértékű. A diplomások 37 százaléka lépett át, az érettségizettek 31 százaléka tette meg ugyanezt, míg az érettségivel nem rendelkezők 24 százaléka hozott a kérdezés időpontjáig ilyen döntést. A dolgozók körében megint csak azt tapasztaljuk, hogy eltűnnek azok a különbségek, melyek a teljes felnőtt, nem nyugdíjas populáció átlépési arányszámait jellemezték a vizsgált változó szempontjából.

6. táblázat

Magánnyugdíj-pénztári tagok és nem tagok aránya a különböző foglalkozású nem nyugdíjas népesség százalékában

Foglalkozás	Nem tag	Tag	Esetszám
Gazdálkodó	97,6	2,4	37
Iparos	78,3	21,7	30
Kereskedő	78,2	21,8	53
Szolgáltató	76,4	23,6	95
Szellemi szabadfogl.	71,0	29,0	14
Felső vezető	56,0	44,0	35
Középszintű vezető	56,6	43,4	46
Alsó vezető	53,5	46,5	25
Közvetlen term.irányító	61,2	38,8	40
Diplomás	57,3	42,7	123
Egyéb szellemi	60,5	39,5	332
Szakt munkás	67,4	32,6	524
Betanított munkás	67,7	32,3	380
Segéd munkás	85,3	14,7	140
Mezőgazdasági fizikai	78,5	21,5	72
Összesen	68,1	31,9	1944

Megjegyzés: A két változó közötti kapcsolat minden szokásosan mért szinten szignifikáns. A Chi-négyzet statisztika értéke 68,44.

Nem találhatunk általánosan érvényesülő tendenciát arra, hogy a perspektivikusabb jövedelmi kilátásokkal bíró foglalkozásokban, illetve állásokban lévő polgárok (itt nem a jövedelem szintjére, hanem elsősorban annak időbeni alakulására gondolunk) nagyobb átlépési hajlandósággal jellemezhetők. A közép- és felsővezetők körében elég magas, 50 százalékhoz közeli, átlépési arányt regisztráltunk, néhány egyéb foglalko-

zás esetén mint pl. a kereskedők, iparosok, segéd munkások, ennek felét jegyezhetjük fel. Ugyanakkor ezen különbségek értékelésekor nem vonatkoztathatunk el az erős jövedelmi hatásról, melynek meglétét az imént ismertetett jövedelemmel kapcsolatos táblaeredmények ellenére is feltételezzük. Vélhetően azonos jövedelmi kategóriákba tartozó foglalkozások esetén ugyanis nem találtunk különbséget a meredekebb jövedelemnövekedési-pályával jellemezhető foglalkozások és a nagyobb állandóságot mutató állások között. Így például nincs különbség a szakmunkások és a betanított munkások körében tapasztalt átlépési arányokban, mint ahogy a beosztott diplomások, de még a vezetők átlépési rátája sem tér el lényegesen a beosztott szellemi dolgozók körében tapasztalható pénztartásági aránytól.

7. táblázat
Magánnyugdíj-pénztári tagok és nem tagok aránya a nem nyugdíjas férfiak és nők körében

Kérdezett neme	Nem tag	Tag	Esetszám
Férfi	74,2	25,8	1111
Nő	69,1	30,9	1110
Összesen	71,7	28,3	2222

Megjegyzés: A két változó közötti kapcsolat minden szokásosan mért szinten szignifikáns. A Chi-négyzet statisztika értéke 7,05.

Némileg meglepő eredményeket jegyezhetünk fel a férfiak és nők körében tapasztalható átlépési arányok vizsgálatakor. A nők körében az átlépettek aránya 31 százalék volt márciusban, míg a férfiak között 26 százalék. A különbség nem jelentős ugyan, ám eltérő irányú, mint ahogy előzetes feltevéseink alapján vártuk. A nagyjából kétezer fős mintában tapasztalható eltérés a teszteredmények szerint nem írható a mintavételi véletlen számlájára. A minta alapján valamekkora eltérésnek a két nem között a teljes népességben is kell lennie (a Pénztárfelügyelet adatai megerősítik ezt a feltevést). A dolgozók között is megvan a nemek közötti különbség. A munkában álló nők 42 százaléka lépett már át az új rendszerbe, ám a férfiaknak csak 34 százaléka döntött így a kérdéses időpontjáig. Sejtéseink szerint esetleg a férfiak és nők eltérő aránya a különböző típusú munkahelyeken megmagyarázhatja az itt vázolt különbségeket. Ennek részletesebb vizsgálatára majd a regressziós elemzés során nyílik lehetőség.

A magukat rossz egészségi állapotúnak ítélik kisebb arányban léptek át magánnyugdíj-pénztárakba. Azonban a kevésbé egészségesek nyilvánvalóan az idősebb korosztályokból kerültek ki. A kérdezetteknek ezért saját korosztályukhoz képest is értékelnünk kellett egészségi állapotukat. A saját korosztályukhoz való értékelést alapul véve szintén azt tapasztalhatjuk, hogy a magukat betegnek érzők kisebb arányban vannak jelen az új rendszerben. Ez megegyezik várakozásainkkal. Amennyiben csak a dolgozókat vesszük alapul, az eltérő egészségi állapotú csoportok közötti különbségek már nem olyan nagyok, statisztikai értelemben nem is szignifikánsak.

Az életkor, a jövedelem és az iskolázottság átlépési döntéssel való kapcsolata 1999-ben is megfigyelhető volt, csakúgy, mint 1998-ban. A fiatalabbak nagyobb eséllyel léptek át, mint az idősebbek, és a magasabb jövedelműek közül is többen választották az új rendszert, mint az alacsonyabb keresetűek köréből. A képzetebbek nagyobb eséllyel döntöttek az átlépés mellett. Azonban az iskolai végzettség szerepe a taggá válásban némileg csökkent a tavalyihoz képest.

Összességében azt mondhatjuk, hogy az érdekeltséget meghatározó változók közül a könnyen és egyértelműen mérhetőek esetében megtaláltuk az előzetesen feltételezett összefüggést az érdekeltség és az átlépési hajlandóság között. Azt mondhatjuk, hogy adataink szerint az objektív érdekek fontos szerepet játszottak abban, hogy valaki milyen döntést hozott nyugdíjárulékának átirányításával kapcsolatban.

Nem sikerült azonban tisztán kimutatni a feltételezett összefüggéseket a foglalkozások jellege és az átlépés között. Mégsem állíthatjuk azt teljes biztonsággal, hogy a foglalkozások életpálya jövedelmet és más tényezőket meghatározó sajátosságai nem játszanak szerepet az egyéni döntésekben. Inkább mérési lehetőségeink korlátjai okozhatták a tapasztalt eredményeket.

3.3. Megtakarítási magatartás és az attitűdök

Számos viselkedés- és attitűdbeli sajátosságot vizsgálhatunk a Monitor felvétel gazdag kérdőíve alapján. Ezek egyenkénti áttekintésére jelen keretek között nincs mód, és nem is nyújtana érdekes és értékelhető információt az Olvasó számára a teljesen részletes tárgyalás. Ezért mind a feltételezett hatásmechanizmusok bemutatásánál, mind az eredmények tálalásánál csoportosítva kezeljük a változókat.

A kérdőív egy részében arról érdeklődtünk, hogy milyen célra takarékoskodnak a megkérdezettek. A megtakarítási magatartás jelzéséül szolgálhat az egyének időpreferenciáival kapcsolatban. Minél több forrást fordít valaki felhalmozásra, annál magasabbra értékeli *ceteris paribus* a jövőt a jelenhez képest. A nagyobb megtakarítási hajlandósággal rendelkezők részéről az átlépéssel kapcsolatos döntés komolyabban vételére számítunk. Azt várjuk, hogy a fiatalok körében, ahol a nagy többség számára megéri átlépni az új rendszerbe, a nagyobb takarékoskodási hajlandósággal rendelkezők nagyobb arányban lépnek be valamelyik magánpénztárba. Ugyanakkor hangsúlyozni szeretnénk, hogy a megtakarítási hajlandóságot nagyon nehéz szétválasztani a megtakarítás jövedelemtől függő képességétől. Erre az eredmények értékelésekor oda kell figyelniük.

Ha végigtekintjük a különböző célú megtakarításokról adott válaszokat, azt láthatjuk, hogy a nagyobb beruházásokra, illetve nem alapvető fogyasztásra történő takarékoskodás összefüggésben van a magánnyugdíj-pénztári tagsággal. Azonban az élet váratlan és várható, nem mindig örömteli eseményeinek (betegség, temetés, munkanélküliség stb.) „túlélése” céljából történő felhalmozás nem implikálja a pénztári taggá válás nagyobb esélyét. Egyedül, a nyugdíjcélú takarékoskodás esetében mutatható ki, hogy a megtakarítók (vagy arra törekvők) nagyobb eséllyel léptek át az új rendszerbe.

A kérdőív egy másik részében arról kérdeztük a válaszolókat, hogy milyen típusú befektetéseik vannak. A befektetési magatartást mutató válaszcsoporthoz hasonló módon jelezheti az egyének hozzáállását, mint a megtakarítási hajlandóság. Emellett közvetett képet kaphatunk a válaszoló pénzügyi intézményekbe fektetett bizalmának mértékéről. Járulékok egy részét azok irányítják szívesebben a magánpénztárak felé, akik bíznak a pénzügyi intézményekben. A biztosítások vizsgálatának hasonló megfontolásokból lehet jelentősége.

A befektetéseket tekintve a várakozásoknak megfelelően kimutatható, hogy azok, akiknek befektetési jegyük, kötvényük, részvényük vagy más értékpapírjuk van, na-

gyobb arányban tagjai valamely magánnyugdíj-pénztárnak. Azonban ez nem minden befektetési típusra igaz, emellett nem lehet eltekinteni a befektetések ténye mögött álló jövedelmi hatástól.

A kérdés során az otthon tartott forint- és devizamegtakarításokról is érdeklődtünk. Várakozásaink szerint azok rendelkeznek ilyenekkel, akik bizalma csekély a pénzügyi intézményekben. Ezek alapján körükben kevesebb nyugdíjpénztár-tagot feltételeztünk. Hipotézisünket nem erősítették meg az adatok. A pénzüket otthon tartók között éppen annyi átlépőt találhatunk, mint a pénzüik kezelésével másokat megbízók körében.

8. táblázat

Magánnyugdíj-pénztári tagok és nem tagok aránya az életbiztosítással rendelkező és nem rendelkező, nem nyugdíjas népesség százalékában

Életbiztosítása	Nem tag	Tag	Esetszám
Nincs	76,2	23,8	1591
Van	60,3	39,7	630
Összesen	71,7	28,3	2222

Megjegyzés: A két változó közötti kapcsolat minden szokásosan mért szinten szignifikáns. A Chi-négyzet statisztika értéke 55,9.

Az egészségbiztosítással rendelkezők közel fele tagja valamelyik magánnyugdíj-pénztárnak. A többi nem nyugdíjas felnőtt 27 százalékáról mondható el ugyanez. Az előzőnél szélesebb körben kötött életbiztosítás ugyanilyen erős összefüggést mutat az átlépési döntéssel. Az életbiztosítást kötött válaszolók 40 százaléka volt márciusban az új rendszer tagja, míg a többieknek csupán 24 százaléka mondhatta el ezt magáról. A hagyományosabb biztosítási formák esetében, mint pl. a lakásbiztosítás vagy a CASCO, nem találhatunk különbséget a biztosítottak és a többiek átlépési arányszámaiban. Az egészségbiztosítás esetében egyenletes a különbség a biztosítottak és nem biztosítottak tagsági aránya között minden korosztályban. Az életbiztosítások esetében azonban megtalálhatjuk a hipotézisünknek megfelelő tendenciát: a fiatalabbak között nagyobb az eltérés a biztosítottak és nem biztosítottak átlépési arányában, mint az idősebbek között. Az életbiztosítással rendelkező, harminc évesnél fiatalabb válaszadók fele átlépett az új rendszerbe. A többi fiatal negyede tette meg ugyanezt. A 30–39 évesek között a biztosítottaknak ugyancsak a fele vált taggá a kérdés időpontjáig. A nem biztosítottak harmada lépett át ebben a korosztályban. A 40–49 évesek között az életbiztosítással rendelkezők 32 százaléka, a nem rendelkezők 20 százaléka volt magánnyugdíj-pénztári tag. Azt persze látni kell, hogyha figyelembe vennénk azt, hogy a biztosítottak nagyobb része dolgozik, és az átlagnál magasabb jövedelmű, az eredmények kevésbé lennének látványosak.

A Háztartás Monitor felvétel során közvetlen módon is rákérdeztünk arra, hogy hogyan készülnek a válaszolók nyugdíjas éveikre. Evidens következtetésként jutottunk arra az álláspontra, hogy azok, akik többet gondolkodnak nyugdíjas korukról, jobban odafigyelnek kötelező járulékok megfelelő kezelésére is. Elsősorban azt feltételeztük, hogy a nagy átlépési érdekeltséggel jellemezhető fiatalok között mutat jelentős pozitív összefüggést a nyugdíjra való felkészülés ténye és a magánnyugdíj-pénztári tagság esélye.

Azok, akik bevallásuk szerint sehogy sem készülnek nyugdíjas korukra, alacsonyabb arányban választották az új rendszert. A felkészülést tekintve is megfigyelhetjük azt a

tendenciát, hogy a fiatalok között némileg erősebb az összefüggés a felkészülés ténye és a magánpénztári tagság között. Bár a huszonévesek és a harmincévesek viszonylatában ez nem mondhatjuk ki egyértelműen. A negyven évesnél fiatalabbak korosztályai és a 40–49 évesek összevetésében azonban kimutatható, hogy a készülő és nem készülő átlépési aránya között meglévő különbség az idősebbek körében kisebb.

A mintába került egyéneket nem csupán megtakarítási, befektetési magatartásukról kérdeztük, de ezen tevékenységekkel kapcsolatos véleményükről is. Ahogy említettük, a megtakarítási viselkedést komolyan befolyásolja az illető anyagi helyzete, és életciklusbeli sajátosságok is lényeges szerepet játszanak benne. A vélemények nagyobb mértékben függetlenek ezektől, igaz sokszor kevésbé magyarázható eredményeket mutatnak, mint a konkrét viselkedést jellemző változók.

Azok, akik a megtakarítást fontosnak tartják, nem léptek át nagyobb arányban. Egy elképzelt álláskereső helyzetben a kockázatkerülő megoldást választók között azonban kismértékben több a pénztártag.

A felmérés során rákérdeztünk arra is, hogy milyen formában szerencsés tartani a megtakarított pénzt a megkérdezett szerint. Különböző megtakarítási lehetőségeket értékelték a válaszadók. Az eredmények alapján csak nagyon enyhe kapcsolat mutatható ki a befektetési formák megítélése és a pénztári tagság között. Bár elmondható, hogyha nagyon kismértékben is, de a nem pénzügyi befektetéseket (ékszerek, készpénz stb.) jobban preferálók kisebb eséllyel léptek át az új rendszerbe, míg a megtakarításukat pénzügyi intézményekre szívesebben bízóknak nagyobb valószínűséggel váltak pénztártaggá. Ez megfelel hipotéziseinknek, bár az összefüggések rendkívül gyengék.

A kérdés során az emberek újdonságokhoz való viszonyát is megpróbáltuk felmérni. Úgy gondoljuk, hogy a státus quo-hoz való ragaszkodás csökkenti annak esélyét, hogy valaki akár részben is kilépjen a társadalombiztosítás jelenlegi rendszeréből.

Akik szívesebben próbálnak ki új dolgokat, csekély mértékben, de nagyobb eséllyel váltak pénztártaggá. Tudjuk azonban, hogy az újhoz való viszony nem kis mértékben életkor függvénye is. A fiatalabbak között nem található eltérés az új iránt fogékony és a többi felnőtt átlépési arányában. Az 40 évesnél idősebbek körében azonban jobban érezhető, hogy az új iránt érdeklődőbb emberek döntöttek nagyobb eséllyel úgy, hogy kilépnek a tisztán a hagyományos társadalombiztosításra épülő rendszerből.

A válaszolóknak vallaniuk kellett általános közérzetükről, valamint életükkel való elégedettségükről is. Ezen válaszok felhasználásával optimizmusukról, életbe vetett hitükről próbáltunk információkat szerezni. Minél erősebb ez a pozitív hozzáállás, annál nagyobb az esélye, hogy a távoli nyugdíjaskor jobb életszínvonalának érdekében felvállalják az átlépési döntéshez szükséges tranzakciós költségeket. Azt várjuk, hogy az átlépésben legjobban érdekelt fiatalok esetében jól megfigyelhető az összefüggés az élethez való pozitív hozzáállás és az átlépési valószínűség között. A kérdőívben direkt módon is rákérdeztünk jövőbeni helyzetük megítélésére. A válaszokat hasonló módon értékelhetjük, mint az életről vallott általános véleményeket.

Csak nagyon enyhe különbségek mutathatók ki, ha egyáltalán kimutathatók az étellel jobban, illetve kevésbé elégedett, magabiztos, illetve kevésbé magabiztos emberek

átlépési hajlandósága között. Úgy tűnik, hogy feltételezéseinkkel szemben az élet értelméről, céljáról, saját hasznosságukról vallott nézetek nem befolyásolják érdemben a nyugdíjjáruék egyén számára előnyös rendszerbe irányításáról hozandó döntés motivációs hátterét.

A családjuk és az ország közeli jövőjét optimistábban megítélők nem mutatnak nagyobb hajlandóságot arra, hogy átlépjenek az új nyugdíjrendszerbe. Ez ellentmond előfeltevéseinknek. Úgy tűnik optimizmussal kapcsolatos hipotéziseink megformálása vagy operacionalizálása túlzottan leegyszerűsítő volt.

Az 1998-as tapasztalatokhoz hasonlóan 1999-ben is megfigyelhető, hogy a tagok az előrelátóbb emberek közül kerülnek ki. Azok, akik készülnek nyugdíjas éveikre, nagyobb eséllyel léptek át az új rendszerbe. A megtakarításra hajlamosabb emberek nagyobb eséllyel váltak pénztártaggá. A közérzettel kapcsolatos tendenciákban azonban úgy tűnik, változások történtek 1998 óta. Az 1999-es adataink azt mutatják, hogy az élettel való elégedettség és optimizmus már nincs érdemi összefüggésben azzal, ki lesz pénztártag és ki nem.

Összességében azt mondhatjuk, hogy kevés társadalom-gazdasági változó esetében tudunk kimutatni összefüggést az élethez, a jövőhöz való hozzáállás és a taggá válás között. Főleg ott találtunk kapcsolatot, ahol elég közvetlenül a nyugdíjjal való foglalkozásról volt szó, vagy ahol egyéb, hatását erősítő tényezők vannak a háttérben (pl. a jövedelem a befektetési magatartás esetében).

3.4. Tájékozottság

Mind a konkrét, nyugdíjrendszerrel kapcsolatos, mind az általános tájékozottság szerepét igen fontosnak tartjuk. Sajnos azonban kevés, és a tájékozottságot csak közvetetten mérő változóval rendelkezünk.

Feltételezésünk az, hogy a tömegtájékoztatást jobban figyelő emberek a nyugdíjrendszerrel kapcsolatban és általában is tájékozottabbak. Úgy véljük, hogy aki tájékozottabb, nagyobb valószínűséggel cselekszik érdekeltiségének megfelelően, azaz akkor és csak akkor lép át, ha ez megéri neki. Elsősorban a fiatalabb generációk körében várjuk, hogy a tömegtájékoztatás követése megnöveli az átlépés esélyét. Az újságolvasásra és a legtöbb közérdekű információt nyújtó Kossuth Rádió hallgatására kérdeztünk rá a kérdőívben.

9. táblázat

Magánnyugdíj-pénztári tagok és nem tagok aránya az újságot gyakrabban és kevésbé gyakran olvasó, nem nyugdíjas népesség százalékában

Újságot olvas	Nem tag	Tag	Esetszám
Rendszeresen	69,5	30,5	1373
Alkalmoszerűen	73,5	26,5	727
Egyáltalán nem	85,0	15,0	118
Összesen	71,6	28,4	2218

Megjegyzés: A két változó közötti kapcsolat minden szokásosan mért szinten szignifikáns. A Chi-négyzet statisztika értéke 14,58.

A rendszeresen újságot olvasók 30 százaléka lépett át az új rendszerbe az adatfelvétel időpontjáig. Az alkalmoszerűen újságot vásárlók 26 százaléka, az írott sajtót egyáltalán nem követők 15 százaléka tette meg ugyanezt. Figyelembe véve, hogy azok, akik egyáltalán nem olvasnak újságot, csupán a népesség mintegy huszadát teszik ki, a tájékozottabb és kevésbé tájékozott emberek közötti különbség az átlépés tekintetében nem jelentős. A feltett kérdés valószínűleg túl általános, és ilyen formában nem tesz különbséget a tájékozott és kevésbé tájékozott emberek között.

A legtöbb hírműsort és közérdekű tájékoztató jellegű programot a Kossuth Rádió nyújtja. Ennek a rádióadónak a rendszeres hallgatói nemhogy magasabb, de inkább alacsonyabb arányban választották az új rendszert a kérdezés időpontjáig. Ennek nyilvánvalóan az az oka, hogy a Kossuth rádió hallgatói körének korösszetétele jelentősen különbözik az aktív korúak korosztályi megoszlásától. Sokkal több közöttük a középkorú és idős ember.

Sajnálattal kell megállapítanunk, hogy a tájékozottsággal kapcsolatos mérési kísérletünk nem volt sikeres. Amennyi következtetést le tudunk vonni az adatokból, azok inkább arra utalnak, hogy az általános tájékozottságnak nem volt lényeges kapcsolata az átlépési döntéssel.

3.5. Szervezési és egyéb tranzakciós költségek

Az átlépésben való érdekeltség és az erről való vélekedések nem határozhatják meg egyértelműen az átlépéssel kapcsolatos döntést. Az átlépéshez meg kell ismerni valamennyire a nyugdíjpénztárakat, adott esetben fel kell keresni őket információért stb. Ezek az első látásra nem túl jelentős igénybevételt jelentő tevékenységek kicsi vagy erősen bizonytalan érdekeltség esetén nagyobb fontosságot kaphatnak.

10. táblázat

Magánnyugdíj-pénztári tagok és nem tagok aránya a különböző településtípusokon lakó, nem nyugdíjas népesség százalékában

Településtípus	Nem tag	Tag	Esetszám
Község	73,9	26,1	800
Város	66,5	33,5	531
Megyeszékhely	67,9	32,1	455
Főváros	77,8	22,2	436
Összesen	71,7	28,3	2222

Megjegyzés: A két változó közötti kapcsolat minden szokásosan mért szinten szignifikáns. A Chi-négyzet statisztika értéke 20,2.

Csaba és Gál (1997) írja le a szabad házi orvos választással kapcsolatban, hogy a túl kicsi piac gátolja a választást. Túl nagy piacon viszont azért csökken a választási lehetőségekkel élők aránya, mert túl nagy a „zaj”, mely nehezíti a biztos információk megszerzését. A magánnyugdíj-pénztárakkal kapcsolatos 1998-as felmérésben hasonló összefüggést találtunk. A nyugdíjszolgáltatók számának bővülése egy ponton túl annyira megnöveli az érintettek tájékozódásának költségeit, hogy a státus quo választása marad a legvonzóbb alternatíva. Így a kínálatbővülés csak egy bizonyos piaci mérethez növeli az átlépési hajlandóságot, ettől a ponttól az emelkedő görbe visszafordul. Ennek alapján úgy véljük, hogy a közepes méretű településeken lesz a legtöbb átlépő.

Az 1999-es Háztartás Monitor felvétel adatai alapján a falusi, nem nyugdíjas felnőttek 26 százaléka lépett át az új rendszerbe, míg a budapestiek 22 százaléka lett magán-pénztári tag. A vidéki városokban lakók harmada döntött az új rendszer mellett. A település-mérettel kapcsolatos hipotézisünket az adatok alátámasztották.

11. táblázat
Magánnyugdíj-pénztári tagok és nem tagok aránya a különböző ágazatokban dolgozó (vagy dolgozott), nem nyugdíjas népesség százalékában

Ágazat	Nem tag	Tag	Esetszám
Mezőgazdaság	81,3	18,7	198
Bányászat	94,1	5,9	16
Villamosenergia	67,2	32,8	32
Építőipar	79,5	20,5	106
Ipar (élelmiszer, textil)	64,1	35,9	492
Kis- és nagykereskedelem	71,8	28,2	186
Vendéglátás	74,3	25,7	61
Szállítás, posta	63,7	36,3	149
Számítástechnika	46,7	53,3	25
Pénzügyi tevékenység	44,0	56,0	56
Közigazgatás	59,3	40,7	112
Oktatás	66,9	33,1	152
Kultúra, szórakozás	68,0	32,0	26
Egészségügyi szolgáltatás	64,6	35,4	150
Ingatlanügyletek	0,0	100,0	3
Személy és vagyonvédelem	76,4	23,6	24
Közösségi szolgáltatás	92,6	7,4	15
Javítás, szerelés	76,3	23,7	63
Személyi szolgáltatás	82,8	17,2	36
Egyéb	53,5	46,5	41
Összesen	68,0	32,0	1942

Megjegyzés: A két változó közötti kapcsolat minden szokásosan mért szinten szignifikáns. A Chi-négyzet statisztika értéke 80,02.

Ésszerű vélekedésnek tűnik, hogy az eltérő ágazatokban, foglalkozási területeken dolgozókat különböző eséllyel éri el a nyugdíjpénztárak. Nagyobb eséllyel jelentek meg a szervezők ott, ahol több potenciális belépő van, vagy ahol maga a munkáltató rendelkezik nyugdíjpénztárral (pl. bizonyos állami szerveknél vagy nagyvállalatoknál).

A közigazgatásban dolgozók körében az átlagosnál több átlépőt találhatunk. Az elit munkaerőt foglalkoztató munkahelyeken (pl. számítástechnikai cégek, pénzügyi vállalatok) szintén nagyobb az átlépők aránya. Ellenben a mezőgazdaságban és az építőiparban viszonylag kevesen választották az új rendszert.

Úgy gondoljuk, hogy a nagyobb munkahelyeken nagyobb eséllyel vannak jelen a nyugdíjpénztárak szervezői, illetve nagyobb eséllyel talál már átlépett, információval szolgáló munkatársat a döntést fontolgató dolgozó.

Nincs különbség az állami és a magáncégek alkalmazottainak átlépési arányaiban. Ugyancsak nem találtunk érdemi eltérést a magyar és a külföldi tulajdonú cégeknél tapasztalható átlépési arányok között. Ellenben az adatok azt mutatják, hogy a legfeljebb tíz főt foglalkoztató vállalkozások dolgozóinak alacsonyabb hányada választott magának magánnyugdíj-pénztárt, mint az ennél nagyobb cégek munkatársai. A

legfeljebb tíz főt foglalkoztató cégek dolgozóinak 24 százaléka lépett át a vizsgálat időpontjáig az új rendszerbe. A legalább 11 dolgozóval rendelkező vállalatok különböző létszám-kategóriáiban ez az arány 39 és 46 százalék között mozog. Azonban nem találhatunk egyértelmű kapcsolatot a tíz fő dolgozóval rendelkező vállalkozások körében a méret és az átlépési arányok között. Úgy tűnik a cégnagyság csak egészen alacsony létszámnál számít már.

12. táblázat

Magánnyugdíj-pénztári tagok és nem tagok aránya a különböző méretű munkahelyeken állással rendelkező, nem nyugdíjas népesség százalékában

Munkahely mérete	Nem tag	Tag	Esetszám
Kevesebb mint 11	76,2	23,8	398
11 és 50 között	60,7	39,3	373
51 és 100 között	55,2	44,8	198
101 és 500 között	58,9	41,1	306
500-nál több	54,3	45,7	277
Összesen	62,5	37,5	1553

Megjegyzés: A két változó közötti kapcsolat minden szokásosan mért szinten szignifikáns. A Chi-négyzet statisztika értéke 46,83.

Azon cégek, melyek egyéb kedvezményekkel is ellátják dolgozóikat, vélekedésünk szerint nagyobb valószínűséggel kínálnak valamilyen, a dolgozónak kedvező nyugdíjbiztosítási konstrukciót, vagy legalábbis hasznos információkat a nyugdíj-előtakarékossági lehetőségekkel kapcsolatban. Ahol a cég valamilyen kiegészítő nyugdíjbiztosítási csomagot kínál dolgozóinak, ott már jelen vannak a pénztárak, ami szintén az átlépni szándékozók helyzetét könnyíti meg.

Azok, akik cégüktől vásárlási, üdülési kedvezményben részesülnek, illetve orvosi ellátást kapnak munkahelyükön, nagyobb eséllyel léptek át az új rendszerbe. Akik élet- vagy nyugdíjbiztosítást kaptak munkaadójuktól, szintén lényegesen nagyobb eséllyel lettek pénztártagok. A munkahelyük által biztosítottak 56 százaléka pénztártag, a nem biztosítottaknak csupán 34 százaléka tagja valamely pénztárnak. Ez a különbség hasonló mértékű, mint amit más kedvezmények és a pénztártagság kapcsolatának vizsgálatakor tapasztalhatunk. A kedvezmények és az átlépés szoros összefüggésének trendje alól a kivételt az autóval kapcsolatos juttatások képezik. A szolgálati autó vagy az üzemanyag hozzájárulás megléte nem növeli az esélyét a nyugdíj-pénztári tagságnak.

13. táblázat

Magánnyugdíj-pénztári tagok és nem tagok aránya a munkahelyüktől nyugdíjbiztosítást kapott, és nem kapott, nem nyugdíjas népesség százalékában

Kapott-e nyugdíjbiztosítást	Nem tag	Tag	Esetszám
Nem	65,6	34,4	1347
Igen	44,2	55,8	215
Összesen	62,7	37,3	1561

Megjegyzés: A két változó közötti kapcsolat minden szokásosan mért szinten szignifikáns. A Chi-négyzet statisztika értéke 36,34.

A településnagyságra vonatkozóan ugyanazt az összefüggést találtuk 1999-ben is, mint 1998-ban. Az 1999-ben készített vizsgálat adatai szerint továbbra is az alkalma-

zottak esélye nagyobb a taggá válásra, míg a vállalkozók nem hozták be lemaradásukat ezen a téren. A vállalatnagysággal kapcsolatos tapasztalataink is hasonlóak voltak a két vizsgálatban. A 10 főnél több embert foglalkoztató cégek dolgozói nagyobb eséllyel lesznek pénztártagok.

Ellenben a korábbi felmérések adataival szemben az 1999 tavaszán már nem találunk különbséget a szakmunkások, illetve a betanított- és segédmunkások átlépési arányaiban. Ugyancsak eltűnt egy, az új rendszer kezdeti időszakára jellemző sajátosság. 1999-ben már nem tapasztaltuk azt, hogy a külföldi tulajdonban lévő vállalatoknál több lenne a pénztártag, mint a magyar cégeknél.

Összegzőképpen elmondható, hogy viszonylag egyértelműen kimutatható a munkahelyi környezet hatása az átlépési döntésre. A munkahelyi sajátosságok és az átlépési esélyek közötti kapcsolat sok esetben igen jelentős. Azt találtuk, hogy a munkahely több szempontból is fontos szerepet tölt be a magánpénztári taggá válásban. Egyrészt a munkatársak segíthetnek információval. A pénztárak jelenléte könnyítheti a döntéshozatalt. Ezen kívül a munkaadó maga is segítheti a kevésbé költséges átlépési processzus végrehajtását.

4. Átlépési tervek. Munkahelyi segítség

4.1. Átlépési tervek

A Háztartás Monitor felvétel kérdőívében, mint ahogy az már a tanulmány elején kiderült, arra is rákérdeztünk a nem tagok körében, hogy szándékukban áll-e az átlépés? Ennek a kérdésnek, melyet már a korábbi vizsgálatokban is feltettünk, volt egyfajta előrejelző szerepe is. A taglétszám későbbi alakulását lehetett a válaszok alapján becsülni. Ezt tette Gál (1999) is az 1998-as eredményeket feldolgozó tanulmányában. Jelenleg egy ilyenfajta előrejelző tevékenységnek már nincs értelme. Az önkéntes átlépés időszaka befejeződött. Azonban néhány hasznos adalékkal szolgálhat elemzésünkhöz, ha tudjuk, hogy a határidő előtti hónapokban kik voltak azok, akik bevallásuk szerint érdeklődtek a lehetőség iránt, de még nem váltak pénztártaggá. További információkat szerezhetünk ennek a kérdésnek az elemzésével a belépést meghatározó tényezőkről.

Jelen elemzésünkben csak a negyven évesnél fiatalabbakat vettük figyelembe, hiszen körükben vannak többségben azok, akiknek valószínűsíthetően megéri az új rendszerbe való átlépés.

A vizsgált, 18–39 éves, nem nyugdíjas népesség ötöde számolt be határozott belépési szándékról. Ez elég nagy aránynak tűnik, és első látásra felmerül annak gyanúja, hogy a szándékokról a válaszolók által tett kijelentések nem teljesen megalapozottak, hanem egyfajta *ad hoc* érdeklődést tükröznek. Ám az adatfelvételt követő hónapok eseményei igazolni látszanak a vizsgálat belépési szándékokra vonatkozó eredményeit.

Az adatok azt mutatják, hogy a harminc évesnél fiatalabb, még nem tag válaszolók között többen szándékoztak az új rendszerbe átlépni, mint a harmincasok körében. A magasabb iskolai végzettségűek körében nagyobb az átlépési hajlandóság, mint a kevésbé iskolázottak között. A jövedelem és a tagsági szándék közötti összefüggés

nem jelentős. A foglalkozások jellegének az átlépési szándékokkal való kapcsolatát a túl kicsi elemszámok miatt nem tudjuk értelmesen kiértékelni. A nem tag kérdezettek neme nincs kapcsolatba átlépési szándékukkal.

A takarékoskodási magatartás, a biztosítások iránti kereslet változói nem mutatnak jelentős kapcsolatot az átlépési szándékokkal. Bár az alacsony esetszám miatt néhol nehéz érdemi következtetéseket levonni. A nyugdíjra jobban és kevésbé jobban készülők taggá válási szándékai nem különböznek egymástól.

A felmérés tanúsága szerint ellenben érezhető hatása van az újságolvasásnak az átlépéssel kapcsolatos preferenciákra. A rendszeres újságolvasók között több a pénztárba átlépni szándékozó, mint az írott sajtót alkalmoszerűen követők körében. A rádióhallgatás kérdésében nincs lényeges különbség az átlépni szándékozók és a többi kérdezett között.

Az iménti tömör ismertetésből is látható, hogy nem ugyanazok a különbségek a nem tagokon belül az átlépni szándékozók és a maradni kívánók között, mint a tagok és nem tagok között.

Nem a nagyobb jövedelem, nem az eddigi komolyabb takarékoskodás jellemzi az átlépni szándékozókat. Sokkal inkább az különbözteti meg a potenciális belépőket a többiektől, hogy egészen fiatalok, iskolázottabbak és tájékozottabbak. Egy olyan rétegről lehet szó, melyet munkahelyén nem ért még el nyugdíjpénztár, de amely többé-kevésbé tisztában van annak előnyeivel, és ezért hajlandóságot mutat az átlépésre.

4.2. Pénztári befizetés munkahely általi kiegészítése

A törvények lehetőséget biztosítanak arra, hogy a munkaadók kiegészítsék dolgozóik magánnyugdíj-pénztári befizetéseit. A kérdőívben arról is gyűjtöttünk adatokat, hogy a tagok közül kiknek a befizetéseit egészíti ki munkahelye. Ezzel a változóval egyértelműen a munkahely hozzáállását tudjuk lemérni. Ha megvizsgáljuk, hogy mely pénztártagoknak van ilyen kiegészítése, közvetett módon következtethetünk az eredmények alapján arra, hogy milyen szerepet játszik az átlépési döntésben a munkáltatói kiegészítés. A közvetlenebb méréshez mindenkiről tudni kellene, hogy munkahelyén létezik-e ilyen típusú kiegészítés, de erről csak nagyon megbízhatatlan adatokat szerezhettünk olyanoktól, akiket ez nem is érint.

A magánpénztári tagok 30 százaléka úgy tudja, hogy kap a munkahelyétől kiegészítést befizetéseit mellé. A kérdezettek közel kétharmada szerint nincs ilyen kiegészítése, a többiek nem tudják, pontosan mi a helyzet munkahelyükön.

A húszon- és harmincévesek között egyforma arányban vannak olyanok, akiknek befizetéseit kiegészíti a munkahelye. A negyven évesnél idősebbek között azonban magasabb az ilyen tagok aránya, az ötven évesnél idősebbek között pedig még több a munkahelyi kiegészítéssel rendelkező pénztártag. Az alacsonyabb iskolázottságú, érettségivel nem rendelkező válaszadók körében több olyat találunk, akinek befizetéseit kiegészítik. Úgy tűnik, hogy a magasabb jövedelműek között több embernek a befizetéseit toldja meg munkahelye, de az adatok az alsó jövedelmi kategóriákban bizonytalanok, mivel a kiskeresetűek közül sokan nem tudják, hogy kapnak-e egyál-

talán ilyen juttatást. A férfiak között több olyan tagot találunk, akinek munkahelye megtoldja befizetéseit.

A településtípus szerinti adatokban nem találunk jelentős tendenciákat. Érdekesek azonban a regionális eltérések. Az ország keleti megyéiben az átlagosnál jóval kevesebb olyan pénztártagot találunk, akinek munkahelye kiegészíti befizetéseit. Az északnyugati országrészen ellenben kifejezetten sok ember van ebben a szerencsés helyzetben. Minél nagyobb egy munkahely, annál nagyobb valószínűséggel ad kiegészítést. Nem csupán a legfeljebb 10 fős és az ennél népesebb cégek között van különbség, de ennél magasabb létszámok esetén is megfigyelhető ez a tendencia. Ráadásul a legnagyobb (legalább 500 fős) cégek dolgozói informáltabbnak tűnnek, kevesebb köztük az, aki nem tudja, hogy kap-e ilyen szolgáltatást munkaadójától vagy sem. Mielőtt a regionális különbségekből elhamarkodott következtetéseket vonnánk le, meg kell említenünk, hogy nincs eltérés a hazai és a külföldi tulajdonú cégek magatartása között a pénztári befizetés kiegészítését illetően. Az állami és magántulajdonú is tartalmazó vállalatoknál van a legtöbb kedvezményezett pénztártag. Ezek a cégek jellemzően a privatizált nagyvállalatok. A tisztán állami tulajdonú vállalatoknál viszont többen kapnak kiegészítést, mint a magáncégeknekél.

A kiegészítésben részesülő tagok között több az idősebb. Ők valószínűsíthetően éppen azért léptek be koruk ellenére, mert külön ösztönzést kaptak a munkáltatói kiegészítés által. Egyébként esetleg nem érte volna meg az átlépés. A munkahely általi kiegészítéssel bírók között több a képzetlen, mint a többi pénztártag között, aminek egyik oka lehet, hogy számukra nagyobbak a keresési, szervezési költségek, tehát ha nem kapnak külön támogatást, ösztönzést munkahelyüktől, kisebb eséllyel váltak volna magánpénztári taggá. A kiegészítésben részesülők magasabb jövedelme valószínűleg a csoport korösszetételéből következik.

Látható, hogy van egy csoport, melynek a legfontosabb motivációt az átlépéshez munkahelye segítsége jelentette. Ők egyébként esetleg nem léptek volna át, mert nem érte volna meg vagy nagyon bizonytalan lett volna a haszna, illetve számukra költséges információ gyűjtési és szervezési feladatokat jelentett volna az átlépés.

5. A regressziós elemzés eredményei

Az eddigiekben bemutatott táblaelemzések érzékletesen jelzik a vizsgált változók közötti kapcsolatokban mutatkozó főbb tendenciákat. Azonban az ilyen elemi módszerek nem alkalmasak arra, hogy a tanulmányunkban vizsgált hatásmechanizmusokat feltárjuk. Ily módon ugyanis nem tudjuk az egyes változók pénztári taggá válás esélyére gyakorolt hatását mérni. A regressziós elemzés ellenben alkalmas lehet erre a feladatra. A vizsgálat során egy jelenség (jelen esetben a pénztártaggá válás szemben a régi rendszerben maradással) magyarázó tényezőit próbáljuk megtalálni. Statisztikai eljárásokkal azt teszteljük, hogy az általunk feltételezett magyarázó tényezőknek valóban van-e érezhető hatása a magyarázandó esemény kimenetelére, és ha van, milyen módon befolyásolja azt? Az alábbiakban ezen elemzés eredményeit ismertetjük.

Elméleti feltevéseinkre alapozva és a keresztábrák eredményeit is felhasználva, a taggá válást magyarázó modellt építettünk fel. A tanulmány elején ismertetett kapcsolatrendszeret nem modelleztük azok teljes bonyolultságában. Az jelentősen komplikáltabb, technikailag igényesebb modellezési eljárásokat igényelt volna. Egy

egyszerű, ún. LOGIT-modellt készítettünk, egymástól független magyarázó változók feltételezésével. A különféle LOGIT-modelleket arra a célra fejlesztették ki, hogy kategoriális változóval mérhető jelenségek magyarázatát segítsék. (A pénztártaggá válást mérő változó két kategóriával rendelkezik: valaki vagy átlépett, vagy nem.)

A modell alapján választ kaphatunk arra, hogy adott korú, jövedelmű, tájékozottságú stb. egyének mekkora eséllyel váltak pénztártaggá. Egyúttal, ahogy említettük, megtudhatjuk, hogy egy-egy adott magyarázó tényezőnek van-e lényeges hatása az átlépési esélyekre.

A változók maguk lineáris formában kerültek bele a modellbe (bár a változók összességének kapcsolata a függő változóval nem lineáris). A modellépítésnél elméleti feltevéseinket követtük, de nem próbálkoztunk olyan tényezők vizsgálatával, melyek a keresztábrás vizsgálatok tanúsága alapján egyértelműen irrelevánsnak bizonyultak.

A korábbi és az ideai vizsgálatok egyik nagyon egyértelmű, és elméleti feltevéseinkkel is harmóniában lévő megállapítása az volt, hogy a pénztártagok elsősorban a dolgozók közül kerülnek ki. Ennek több oka is van. Az aktivitás szoros összefüggésben van számos egyéb, minket érdeklő változóval is (életkor, iskolázottság, jövedelem), akár okként, akár okozatként. Éppen ezért úgy döntöttünk, hogy csak a vizsgálat idején dolgozókra szűkítjük le a vizsgálatunkat, így az aktivitás mint magyarázó változó kikerül modellünkéből. A munkával rendelkezőkön belül fogjuk vizsgálni többek között a jövedelem az iskolázottság hatását. Fel szeretnénk hívni arra a figyelmet, hogy ezzel a szűkítéssel a magánnyugdíj-pénztári tagok csak egy igen kis hányadát helyeztük kívül vizsgálatunk hatókörén. Dolgozóknak azokat tekintettük, akik a kérdéseskor főállású vállalkozók voltak vagy rendszeres munkával rendelkező alkalmazottként éppen dolgoztak (tehát nem voltak gyesen stb.). Az általunk tesztelt regressziós modellben tehát a függő változó a magánpénztári tagságra vonatkozó válasz. Csak azokat vettük figyelembe, akik egyértelmű igennel vagy nemmel válaszoltak.

A modellbe feltételezésünk szerint az érdekeltséggel kapcsolatban lévő változók közül a kérdéses életkorát, a jövedelmét, az iskolai végzettségét és a nemét vettük be. Mind az életkort, mind a személyes jövedelmet lineárisan tettük be a modellbe. Az iskolai végzettség esetén az iskolában töltött évek számát vettük alapul.

A hozzáállás tekintetében a keresztábrás adatok óvatosságra intettek. Ezek alapján egy változót tettünk a modellbe. Egy dichotóm változóval a nyugdíjra saját bevallásuk szerint valamiképpen készülőköt különítettük el a többiektől. A tájékozottság mérésénél az újságot rendszeresen olvasókat választottuk el a sajtót kevésbé gyakran követőktől.

Szintén dichotóm változókkal csoportosítottuk lakóhely szerint az embereket. Az egyik változó a vidéki városok lakóit különíti el a falusiaktól és a budapestiektől. A második változó a fővárosiakat gyűjti egy csoportba, szemben a vidékiekkel. Hipotézisünk (és tapasztalataink) szerint a lakóhely nagysága és az átlépési esély kapcsolata fordított U-alakú görbét követ. Az alkalmazottakat egy változóval különítettük el a vállalkozóktól. A munkahely méretét a létszám-kategóriákra vonatkozó adatok alapján folytonos változóként illesztettük be. A munkahely hozzáállását azzal mértük, hogy megnéztük, nyújt-e kiegészítő biztosítást alkalmazottjainak/munkatársainak a kérdéses cége.

Első lépésben minden, fent felsorolt változót betettünk a modellbe, majd egy másik eljárás során kiszűrtük azokat, melyek hatása nem mutatkozott jelentősnek. A 14. táblázatban összefoglaltuk a modellben használt változókra vonatkozó legfontosabb ismereteket.

14. táblázat
A regressziós modellben szereplő változók

Változó neve	Változó tartalma	Értékei
Y	Függő változó Magánnyugdíj-pénztári tagság	0: Nem pénztár tag, 1: Pénztártag
	Magyarázó változók	
KOR	Kérdezett életkora	Folytonos változó. Értékei: 18–95
E8JOSZEV	Személyes jövedelem	Folytonos változó 0–X
TANEV	Iskolában töltött évek száma	Folytonos változó 0–17 (kategorialisból képzett)
NO	Kérdezett neme	0: Férfi, 1: Nő
UJSOLVAS	Újságolvasás rendszeressége	0: Alkalmilag vagy soha, 1: Rendszeresen
NYUGKESZ	Készülés nyugdíjra	0: Nem készül a nyugdíjra 1: Készül a nyugdíjra
BUDAPEST	Lakóhely típusa	0: Vidéki, 1: Budapesti
VIDVAROS	Lakóhely típusa	0: Falusi vagy bp-i, 1: Vidéki városi
ALKALM	Alkalmazotti státus	0: Önálló, 1: Alkalmazott
MHMERET	Munkahely mérete	Folytonos változó 5–750 (kategorialisból képzett)
E8FBIZTK	Munkaadó nyújtotta nyugdíjbiztosítás	0: Nincs biztosítás, 1: Mh. ad kiegészítő biztosítást

Az általunk használt logit modell sémáját az alábbi módon írhatjuk fel:

$$P(Y=1) = 1/(1+e)^{-Z}, \text{ ahol}$$

$$Z = \beta_0 + \beta_1 \text{KOR} + \beta_2 \text{E8JOSZEV} + \beta_3 \text{TANEV} + \beta_4 \text{NO} + \beta_5 \text{UJSOLVAS} + \beta_6 \text{NYUGKESZ} + \beta_7 \text{BUDAPEST} + \beta_8 \text{VIDVAROS} + \beta_9 \text{ALKALM} + \beta_{10} \text{MHMERET} + \beta_{11} \text{E8FBIZTK} + \varepsilon,$$

ahol is $P(Y=1)$ annak a valószínűsége, hogy valaki átlépett egy magánnyugdíj-pénztárba. A modell elemzése során a β -kat becsüljük, és azt teszteljük, hogy a mintabeli adatok alapján vajon különböznek-e nullától, azaz az egyes magyarázó változóknak van-e önálló hatása a pénztári tagság esélyére.

Az 15. táblázat mutatja annak a becslésnek az eredményeit, melyet az összes feltételezett hatással bíró változó bevonásával készítettünk. A táblázat változónevek után következő első oszlopa mutatja az együtthatók becsléseit. A második a becslések ún. sztenderd hibáját, mely a becslés megbízhatóságának egy fontos mutatószáma. A következő oszlop mutatja annak a statisztikának az értékét, mely azt a nullhipotézist teszteli, miszerint az adott paraméter értéke zérus, azaz a változónak nincs hatása a vizsgált jelenségre. A következő oszlop mutatja annak a valószínűségét, hogy a nullhipotézis igaz (ez az ún. szignifikancia-szint). A társadalomtudományokban szokásos teszt-értékelési elveket követve, azon változók hatásáról tett feltevésünket tekintjük megerősítettnek, melyeknél a fenti szignifikancia-szint nem lépi túl a 10 százalékot. Egyértelmű megerősítésről ennél jóval alacsonyabb szignifikancia szintnél tudunk beszélni.

15. táblázat
A LOGIT-modell eredménye

Változó neve	Együttható (β)	Sztenderd hiba	Wald-teszt értéke	Szignifikan- cia-szint	Exp (β)
KOR	-0,0779	0,0066	138,5157	0,0000	0,9250
E8JOSZEV	$1,58 \cdot 10^{-7}$	$1,95 \cdot 10^{-7}$	0,6628	0,4156	1,0000
TANEV	0,0051	0,0246	0,0424	0,8368	1,0051
NO	0,4449	0,1281	12,0550	0,0005	1,5603
UJSOLVAS	0,2214	0,1338	2,7369	0,0981	1,2478
NYUGKESZ	0,7071	0,1245	32,2466	0,0000	2,0281
VIDVAROS	0,1144	0,1389	0,6791	0,4099	1,1212
BUDAPEST	-0,3373	0,1859	3,2931	0,0696	0,7137
ALKALM	0,5948	0,2163	7,5625	0,0060	1,8126
MHMERET	0,0005	0,0002	4,9004	0,0269	1,0005
E8FBIZTK	0,8954	0,1785	25,1542	0,0000	2,4482
Constant	0,8544	0,4086	4,3723	0,0365	

Megjegyzés: Az elemzés alapjául szolgáló csoport létszáma a mintában 1498 fő. A különböző változóknál előforduló hiányzó értékek miatt a becslés 1279 válaszoló adatai alapján készült. A modell előrejelzése alapján, a valóságnak megfelelő cellába kerülő esetek aránya 69,5% (Ha a modell alapján $P(Y=1) < 0,5$, akkor a predikció szerint a nem tagok közé, 50%-osnál nagyobb esély esetén a tagok közé kerültek az esetek). Ez az arány jónak számít, ám hangsúlyozni szeretnénk, hogy a mutató korántsem tökéletes jelzőszáma az illeszkedésnek. A 10%-os szinten szignifikáns hatással bíró változók adatait kurzívvval szedtük.

Ezek alapján az egyes együtthatók értékére vonatkozó nullhipotézist a jövedelemmel és az iskolázottsággal kapcsolatban nem tudtuk elvetni. Ahogy a keresztábra adatoknál már láthattuk, a nemi különbségekkel kapcsolatban megfogalmazott vélekedéseinknek pont az ellenkezőjét implikálják az adatok. Az újságolvasással és a településnagysággal kapcsolatos feltevéseink nem túl nagy bizonyossággal nyertek megerősítést. Az utóbbi esetben bebizonyosodott, hogy a budapestiek kisebb eséllyel lépnek át magánpénztárakba, mint a vidékiek. Azt azonban nem igazoltuk, hogy a vidéki városokban a legnagyobb az átlépés esélye. A feltevéseknek megfelelő, és erős összefüggést találtunk a kor, nyugdíjra készülés, a munkahely nagysága, valamint a munkahely által nyújtott biztosítás esetében.

A regressziós becslés alapján tehát úgy tűnik, hogy az iskolázottság és a jövedelem átlépésre ösztönző, közvetett hatására tett feltevésünk nem állja meg a helyét. A 16. táblázat tartalmazza az irreleváns változók nélküli modellt.

16. táblázat
A releváns változókat tartalmazó LOGIT-modell eredménye

Változó neve	Együttható (β)	Sztenderd hiba	Wald-teszt értéke	Szign.-szint	Exp (β)
KOR	-0,0771	0,0065	139,0026	0,0000	0,9258
NO	0,4416	0,1242	12,6457	0,0004	1,5551
UJSOLVAS	0,2395	0,1306	3,3613	0,0667	1,2706
NYUGKESZ	0,7220	0,1237	34,0800	0,0000	2,0585
BUDAPEST	-0,3788	0,1625	5,4333	0,0198	0,6847
ALKALM	0,5567	0,2132	6,8166	0,0090	1,7449
MHMERET	0,0006	0,0002	5,8473	0,0156	1,0006
E8FBIZTK	0,9324	0,1759	28,1139	0,0000	2,5406
Constant	1,0342	0,3095	11,1636	0,0008	

Megjegyzés: A modell előrejelzése alapján, a valóságnak megfelelő cellába kerülő esetek aránya 69,9%.

A regressziós elemzés megmutatta, hogy az átlépéssel kapcsolatban hozott döntést az egyes rendszerekben várható kifizetések által generált anyagi érdekek éppúgy meghatározzák, mint a dolgozók tájékozottsága és előrettekintő képessége, melyek érdekeik érvényesítését segíthetik elő. Emellett a munkahely egyes jellemzői és a piac nagyság, mint az átlépés tranzakciós költségeit befolyásoló tényezők szintén szerepet játszanak a döntéshozatalban. Az, hogy az egyének hozzáállása és a munkahelyi, illetve piaci sajátosságok is szerepet kapnak az átlépésben azt is jelenti, hogy voltak olyanok, akik annak ellenére nem léptek be, hogy megérte volna nekik, és olyanok, akik ellenérdekeltség dacára lettek pénztártagok. A külső szemlélő által valószínűsíthető érdekeknek nem megfelelően döntők arányát vizsgálati módszerünk nem képes feltárni. Azonban arra vonatkozóan sejtéseket tudtunk megfogalmazni, hogy milyen tényezők akadályozhatták meg, hogy az állampolgárok egy része nem a számára legjövödelmezőbb megoldást válassza.

Összefoglalás

Elemzésünkben a TÁRKI 1999. április-májusában végzett Háztartás Monitor felvételének adatbázisán vizsgáltuk a magánnyugdíj-pénztárak tagságának összetételét. Elsődleges feladatunknak azt tekintettük, hogy körülhatároljuk azokat a tényezőket, amelyek az állampolgárok átlépéssel kapcsolatos döntését meghatározták. Ennek keretében arra is kíváncsiak voltunk, hogy mennyiben változtak ezek a tényezők az új rendszer bevezetését követő kezdeti időszak óta.

Vizsgálataink eredményei arra utalnak, hogy az átlépésben való anyagi érdekeltség lényegi meghatározó eleme a magánnyugdíj-pénztári tagságról történő döntésnek. Az egyének döntéseiből arra következtethetünk, hogy egy jelentős részük tisztában van az új rendszerbe való átlépés hasznosságát meghatározó alapvető tényezőkkel. A negyven évesnél idősebbek között kevesebb tagot találunk. Ez már az új rendszer bevezetése óta megfigyelhető tendencia.

Előfeltevéseink és a rendelkezésünkre álló ismeretek alapján nem tudtunk megnyugtató választ találni a nők magasabb átlépési arányszámára. A jelenség hátterének megismerése további kutatásokat igényel.

Az azonos érdekeltséggel rendelkező emberek is különbözhetnek abban a tekintetben, hogy mennyire tartják fontosnak a jövőjükéről való gondoskodást. Adataink megerősítik azt a feltevést, miszerint az átlépésben leginkább érdekelt húszas- és harmincas éveikben járó járulékfizetők közül elsősorban azok váltak nyugdíjpénztárak tagjaivá, akik egyéb módon is tanújelét adták annak, hogy fontosnak tartják a távoli jövőben várható nyugdíjazásukra való felkészülést. Az összefüggés már az új rendszer kezdetei óta tapasztalható.

Némi változás következett be az élettal kapcsolatos attitűdök átlépésre gyakorolt hatásának tekintetében. Korábban megfigyelhető volt, hogy az átlagosnál magabiztosabb, optimistább emberek keresték, és találták meg a magánnyugdíj-pénztárak nyújtotta lehetőségeket. A tagság eme sajátossága már egyre kevésbé érezhető. Úgy tűnik, az átlépésben egyre kevesebb szerep jutott az ilyen típusú szubjektív tényezőknek.

Korábbi vizsgálatainkban közvetlen kérdések segítségével bizonyosodtunk meg róla, hogy a munkahelynek komoly jelentősége van az átlépéssel kapcsolatos döntés meghozatalában. Az új pénztári tagok túlnyomórészt az állásban lévő állampolgárok közül kerültek ki, és a többség a munkahelyén kapta meg a belépési nyilatkozatot. A munkahelyi környezet érdemben befolyásolta, hogy az átlépésben érdekelt vagy éppen nem érdekelt dolgozók végül miképpen döntöttek. Hiába egyértelmű egy perspektivikus szakmával rendelkező fiatal számára az átlépés hasznossága, ha éppen nem dolgozik vagy csak egy kicsiny vállalkozásnál van állása, nagy az esélye annak, hogy végül a régi rendszerben marad. Azon fiatalok közül, akik megfelelő segítség híján nem szánták rá magukat a kérdéses időpontjáig az átlépéssel járó teendők elvégzésére, elsősorban a perspektivikusabb karrierpályára számító képzetebbek, valamint az intenzívebben tájékozódó újságolvasók fejezték ki szándékukat az átlépésre. Közülük kerülhettek ki az utolsó hónapokban belépő pénztári tagok. Ugyanakkor létezik a magánnyugdíj-pénztári tagoknak egy olyan csoportja, akiknek átlépésben való érdekeltsége önmagában nem egyértelmű, illetve számukra a szükséges informálódás az átlagosnál költségesebb művelet, így taggá válásuk nem volt várható. Körükben, a kevésbé iskolázott, idősebb pénztártagok csoportjában figyelhető meg elsősorban, hogy munkahelyük magánpénztári befizetésüket kiegészíti, ami részben direkt anyagi ösztönzés az átlépésre, másrészt valószínűsíti, hogy az adott munkahelyen könnyen lehet információt szerezni és egyszerű az átlépési procedura.

Ahogy említettük, a munkahelyek számos jellemzője hozható kapcsolatba az átlépésről hozott döntéssel, már az új rendszer bevezetése óta. Azonban ezen a téren is történt néhány változás, bár kevesebb területen, mint az attitűdök esetében. Korábban a külföldi tulajdonú vállalatok dolgozói nagyobb arányban lettek magánpénztári tagok, mint a hazai tulajdonlású cégek munkatársai. Idén márciusban már nem találtunk ilyen jellegű eltérést.

Adataink arra utalnak, hogy a szabad átlépést biztosító időszak alatt némileg csökkent bizonyos szubjektív tényezők szerepe a pénztári taggá válásban. Ugyanakkor az egyéni karrierpályából adódó érdekeltség mellett jelentős szerepe maradt a munkahelyi környezetnek abban, hogy ki döntött az átlépés, és ki a maradás mellett.

Bibliográfia

Csaba Iván–Gál Róbert (1997): A bőség zavara: Tökéletlen információ és verseny a háziiorvosi szolgáltatások piacán. *Közgazdasági Szemle* 44. (7–8): 673–686.

Gál Róbert (1999): A magánnyugdíj-rendszer kialakulása Magyarországon. *Kutatási zárójelentés*. TÁRKI, Budapest.

Melléklet

1. táblázat

Magánnyugdíj-pénztári tagok és nem tagok aránya a saját megítélésük szerint jobb és rosszabb egészségi állapotú, nem nyugdíjas népesség százalékában

Egészségi állapot	Nem tag	Tag	Esetszám
Egészségesebb	72,3	27,7	442
Ugyanolyan	69,9	30,1	1485
Roszsabb állapot	80,1	19,9	261
Összesen	71,6	28,4	2188

Megjegyzés: A két változó közötti kapcsolat minden szokásosan mért szinten szignifikáns. A Chi-négyzet statisztika értéke 11,39.

2. táblázat

Magánnyugdíj-pénztári tagok és nem tagok aránya a munkával rendelkező, különböző iskolai végzettségű, nem nyugdíjas népesség százalékában

Iskolai végzettség	Nem tag	Tag	Esetszám
Kevesebb, mint érettségi	64,2	35,8	725
Érettségi	60,1	39,9	509
Diploma	60,9	39,1	264
Összesen	62,3	37,7	1498

Megjegyzés: A Chi-négyzet teszt alapján két változó közötti kapcsolat 30%-os szinten szignifikáns (azaz nem szignifikáns).

3. táblázat

Magánnyugdíj-pénztári tagok és nem tagok aránya a kereső nem nyugdíjas férfiak és nők körében (%)

	Nem tag	Tag	Esetszám
Férfi	66,2	33,8	812
Nő	57,6	42,4	686
Összesen	62,3	37,7	1498

Megjegyzés: A két változó közötti kapcsolat minden szokásosan mért szinten szignifikáns. A Chi-négyzet statisztika értéke 11,84.

4. táblázat

Magánnyugdíj-pénztári tagok és nem tagok aránya a nyugdíjas korára spóroló és nem spóroló, nem nyugdíjas népesség százalékában

Spórol-e nyugdíjas korára?	Nem tag	Tag	Esetszám
Nem	72,2	27,8	498
Igen	62,2	37,8	307
Összesen	68,4	31,6	805

Megjegyzés: A két változó közötti kapcsolat minden szokásosan mért szinten szignifikáns. A Chi-négyzet statisztika értéke 8,73.

5. táblázat

Magánnyugdíj-pénztári tagok és nem tagok aránya az otthon tartott megtakarítással rendelkező és nem rendelkező, nem nyugdíjas népesség százalékában

Otthon tartott megtakarítás	Nem tag	Tag	Esetszám
Nincs	71,8	28,2	2000
Van	69,6	30,4	212
Összesen	71,6	28,4	2212

Megjegyzés: A Chi-négyzet teszt alapján két változó közötti kapcsolat 50%-os szinten szignifikáns (azaz nem szignifikáns).

6. táblázat

Magánnyugdíj-pénztári tagok és nem tagok aránya a lakossági folyószámlával rendelkező és nem rendelkező, nem nyugdíjas népesség százalékában

Lakossági folyószámla	Nem tag	Tag	Esetszám
Nincs	82,9	17,1	714
Van	66,1	33,9	1492
Összesen	71,5	28,5	2206

Megjegyzés: A két változó közötti kapcsolat minden szokásosan mért szinten szignifikáns. A Chi-négyzet statisztika értéke 67,6.

7. táblázat

Magánnyugdíj-pénztári tagok és nem tagok aránya a részvényrel rendelkező és nem rendelkező, nem nyugdíjas népesség százalékában

Részvény	Nem tag	Tag	Esetszám
Nincs	72,6	27,4	2088
Van	53,9	46,1	124
Összesen	71,6	28,4	2212

Megjegyzés: A két változó közötti kapcsolat minden szokásosan mért szinten szignifikáns. A Chi-négyzet statisztika értéke 20,15.

8. táblázat

Magánnyugdíj-pénztári tagok és nem tagok aránya, a vállalkozási üzletrésszel rendelkező és nem rendelkező, nem nyugdíjas népesség százalékában

Kft. stb. üzletrészük	Nem tag	Tag	Esetszám
Nincs	71,5	28,5	2110
Van	73,6	26,4	104
Összesen	71,6	28,4	2214

Megjegyzés: A Chi-négyzet teszt alapján két változó közötti kapcsolat 65%-os szinten szignifikáns (azaz nem szignifikáns).

9. táblázat

Magánnyugdíj-pénztári tagok és nem tagok aránya az egészségbiztosítással rendelkező és nem rendelkező, nem nyugdíjas népesség százalékában

Egészségbiztosítása	Nem tag	Tag	Esetszám
Nincs	72,6	27,4	2130
Van	51,3	48,7	90
Összesen	71,7	28,3	2220

Megjegyzés: A két változó közötti kapcsolat minden szokásosan mért szinten szignifikáns. A Chi-négyzet statisztika értéke 19,43.

10. táblázat

Magánnyugdíj-pénztári tagok és nem tagok aránya a lakásbiztosítással rendelkező és nem rendelkező, nem nyugdíjas népesség százalékában

Lakásbiztosításuk	Nem tag	Tag	Esetszám
Nincs	71,8	28,2	267
Van	67,8	32,2	1457
Összesen	68,4	31,6	1725

Megjegyzés: A Chi-négyzet teszt alapján két változó közötti kapcsolat 20%-os szinten szignifikáns (azaz nem szignifikáns).

11. táblázat

Magánnyugdíj-pénztári tagok és nem tagok aránya az egészségbiztosítással rendelkező és nem rendelkező, 18-39 éves, nem nyugdíjas népesség százalékában

Egészségbiztosítása	Nem tag	Tag	Esetszám
Nincs	66,8	33,2	1276
Van	45,1	54,9	54
Összesen	65,9	34,1	1331

Megjegyzés: A két változó közötti kapcsolat minden szokásosan mért szinten szignifikáns. A Chi-négyzet statisztika értéke 10,94.

12. táblázat

Magánnyugdíj-pénztári tagok és nem tagok aránya az egészségbiztosítással rendelkező és nem rendelkező, 40-59 éves, nem nyugdíjas népesség százalékában

Egészségbiztosítása	Nem tag	Tag	Esetszám
Nincs	81,2	18,8	842
Van	60,6	39,4	36
Összesen	80,4	19,6	878

Megjegyzés: A két változó közötti kapcsolat minden szokásosan mért szinten szignifikáns. A Chi-négyzet statisztika értéke 9,24.

13. táblázat

Magánnyugdíj-pénztári tagok és nem tagok aránya az életbiztosítással rendelkező és nem rendelkező, 18–39 éves, nem nyugdíjas népesség százalékában

Életbiztosítása	Nem tag	Tag	Esetszám
Nincs	71,9	28,1	977
Van	49,5	50,5	354
Összesen	65,9	34,1	1331

Megjegyzés: A két változó közötti kapcsolat minden szokásosan mért szinten szignifikáns. A Chi-négyzet statisztika értéke 58,01.

14. táblázat

Magánnyugdíj-pénztári tagok és nem tagok aránya az életbiztosítással rendelkező és nem rendelkező, 40–59 éves, nem nyugdíjas népesség százalékában

Életbiztosítása	Nem tag	Tag	Esetszám
Nincs	83,0	17,0	604
Van	74,2	25,8	276
Összesen	80,2	19,8	880

Megjegyzés: A két változó közötti kapcsolat minden szokásosan mért szinten szignifikáns. A Chi-négyzet statisztika értéke 9,4.

15. táblázat

Magánnyugdíj-pénztári tagok és nem tagok aránya az egészségbiztosítással rendelkező és nem rendelkező, állással bíró, nem nyugdíjas népesség százalékában

Egészségbiztosítása	Nem tag	Tag	Esetszám
Nincs	63,3	36,7	1417
Van	44,8	55,2	80
Összesen	62,3	37,7	1496

Megjegyzés: A két változó közötti kapcsolat minden szokásosan mért szinten szignifikáns. A Chi-négyzet statisztika értéke 11,05.

16. táblázat

Magánnyugdíj-pénztári tagok és nem tagok aránya az életbiztosítással rendelkező és nem rendelkező, állással bíró, nem nyugdíjas népesség százalékában

Életbiztosítása	Nem tag	Tag	Esetszám
Nincs	65,4	34,6	972
Van	56,5	43,5	526
Összesen	62,3	37,7	1498

Megjegyzés: A két változó közötti kapcsolat minden szokásosan mért szinten szignifikáns. A Chi-négyzet statisztika értéke 11,37.

17. táblázat

Magánnyugdíj-pénztári tagok és nem tagok aránya a Kossuth rádiót hallgató és nem hallgató, nem nyugdíjas népesség százalékában

Kossuth rádiót hallgatja	Nem tag	Tag	Esetszám
Nem	69,0	31,0	1654
Igen	79,9	20,1	558
Összesen	71,7	28,3	2212

Megjegyzés: A két változó közötti kapcsolat minden szokásosan mért szinten szignifikáns. A Chi-négyzet statisztika értéke 24,3.

18. táblázat

Magánnyugdíj-pénztári tagok és nem tagok aránya a különböző tulajdonosi háttérű vállalatoknál dolgozó, nem nyugdíjas népesség százalékában

A vállalat...	Nem tag	Tag	Esetszám
magyar tulajdon	61,3	38,7	861
csak részben magyar	55,1	44,9	159
nem magyar tulajdon	56,7	43,3	135
Összesen	59,9	40,1	1155

Megjegyzés: A Chi-négyzet teszt alapján két változó közötti kapcsolat 24%-os szinten szignifikáns (azaz nem szignifikáns).

19. táblázat

Magánnyugdíj-pénztári tagok és nem tagok aránya a munkahelyüktől vásárlási kedvezményt kapott, és nem kapott, nem nyugdíjas népesség százalékában

Kapott-e kedvezményt vásárláshoz?	Nem tag	Tag	Esetszám
Nem	64,6	35,4	1386
Igen	46,8	53,2	178
Összesen	62,6	37,4	1564

Megjegyzés: A két változó közötti kapcsolat minden szokásosan mért szinten szignifikáns. A Chi-négyzet statisztika értéke 21,3.

20. táblázat

Magánnyugdíj-pénztári tagok és nem tagok aránya a munkahelyüktől orvosi ellátást kapott, és nem kapott, nem nyugdíjas népesség százalékában

Kapott-e munkahelyi orvosi ellátást?	Nem tag	Tag	Esetszám
Nem	68,0	32,0	991
Igen	53,0	47,0	571
Összesen	62,5	37,5	1562

Megjegyzés: A két változó közötti kapcsolat minden szokásosan mért szinten szignifikáns. A Chi-négyzet statisztika értéke 34,93.

21. táblázat

Magánnyugdíj-pénztári tagok és nem tagok aránya a munkahelyüktől kedvezményes üdülést kapott, és nem kapott, nem nyugdíjas népesség százalékában

Kapott kedvezményes üdülést?	Nem tag	Tag	Esetszám
Nem	64,2	35,8	1403
Igen	47,6	52,4	159
Összesen	62,5	37,5	1563

Megjegyzés: A két változó közötti kapcsolat minden szokásosan mért szinten szignifikáns. A Chi-négyzet statisztika értéke 17.

Abstract

Ambitious new reforms were introduced in the Hungarian pension system in 1997. Under the new rules workers were allowed to split their mandatory contribution for the social security system, and to pay a part of this into one of the private pension funds. This study deals with the main socio-economic and demographic characteristics of the members of the recently established Hungarian private pension funds. We aim to specify the major determining factors of the citizens' decisions to split their social security contributions or to remain entirely in the old "pay-as-you-go" system. We also compare the latest evidence with earlier research results. The study provides a comprehensive survey of the main socio-economic characteristics of the fund's members in comparison with the rest of the active population. A logistic-regression analysis method was employed to examine the determining factors of the citizens' decisions.

Since there are differences between the individuals by age and employment status in the expected return relating to the decision to change from the *status quo*, we focus on the role of self-interest. The evidence provided is based on the representative sample of TÁRKI's Household Monitor Survey, which was carried out April–May, 1999. The results show that the objective self-interest is a significant motivating factor in making a decision, although it is not the only indicator that explains workers' behaviour.

According to the data, workers' decisions aged 20–30 strongly depend on their other activities relating to their retirement preparations. This relationship has been observed since 1997 when the reform was introduced.

There have been changes in the role of the attitudes of workers toward optimism and self-confidence. While in the first months of the reform the fund members seemed to be more optimistic and self-confident than non-members, we did not find such differences in the attitudes for 1999.

Workplace as a determining factor has played an important role since the beginning of the reform. The transaction costs of becoming a fund's member were low, especially at the larger companies. In addition, the activity of the funds targeting the larger firms also fostered the increase of the membership rates there, even among those companies whose interests were to remain in the earlier "pay-as-you-go" system. Our data from 1999 reinforces the presence of these effects of the workplace.

A TÁRKI Társadalompolitikai Tanulmányok eddig megjelent számai

1. Michael F. Förster–Tóth István György: Szegénység és egyenlőtlenségek Magyarországon és a többi visegrádi országban (1997. november)
2. Tóth István János: Az adófizetők jövedelemszerkezete és adótehermegoszlása 1996-ban (1997. december)
3. Gál Róbert Iván: Az önkéntes nyugdíjpénztárak piaca (1998. január)
4. Medgyesi Márton–Róbert Péter: A munka-attitűdök időbeli változása 1989-1997 között (1998. február)
5. Szivós Péter–Tóth István György: A jóléti támogatások és a szegénység Magyarországon, 1992-1997 (1998. március)
6. Mészáros József–Szakadát István: Parlamenti képviselői helyek megoszlásának becslése közvéleménykutatási adatok alapján (1998. április)
7. Sik Endre–Tóth István János: A rejtett gazdaság néhány eleme a mai Magyarországon (1998. május)
8. Róbert Péter–Nagy Ildikó: Újraelosztó állam vagy öngondoskodó polgár? (1998. június)
9. Lehmann Hedvig–Polonyi Gábor: Kórkörkép: látens és diagnosztizált betegségek (1998. július)
10. Szivós Péter–Rudas Tamás–Tóth István György: TÁRSZIM97 mikro-szimulációs modell az adók és támogatások hatásvizsgálatára (1998. augusztus)
11. Sik Endre: Külföldiek Magyarországon és a velük kapcsolatos nézetek a helyi önkormányzatokban (1999. május)
12. Tóth Olga: Erőszak a családban (1999. június)
13. Medgyesi Márton–Sági Matild–Szivós Péter: A harmadik kor: az idősek jövedelmi helyzete és lakáskörülményei
14. Nagy Ildikó: Családok pénzkezelési szokásai a kilencvenes években
15. Jan Rutkowski: Kereseti mobilitás a kilencvenes évek Magyarországon (adatok a Magyar Háztartás Panelből) (megjelenés alatt)
16. Michael F. Förster–Tóth István György: Családi támogatások és gyermekszegénység a kilencvenes években Csehországban, Magyarországon és Lengyelországban (megjelenés alatt)
17. Bognár Géza–Gál Róbert Iván–Kornai János: Hálapénz a magyar egészségügyben